

**Vilniaus Universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Alionos Kirilovos
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

**Magistro darbas
Novacija kaip prievolių pabaigos pagrindas**

Darbo vadovas: lekt. dr. Stasys Drazdauskas
Recenzentas: doc. dr. Algirdas Taminskas

Vilnius 2012

TURINYS

IŽANGA	3
1. NOVACIJOS SAMPRATA.....	5
1.1. NOVACIJOS SAŲOKA	5
1.2. NOVACIJOS INSTITUTO TEISINĖ PRIGIMTIS IR RAIDA	6
2. NOVACIJOS ATSKYRIMAS NUO KITŲ TEISĖS INSTITUTŲ	9
2.1. NOVACIJOS ATSKYRIMAS NUO CESIJOS IR SKOLOS PERKĖLIMO INSTITUTŲ (<i>INTER NOVAS PERSONAS</i> ELEMENTAS).....	9
2.2. NOVACIJOS ATSKYRIMAS NUO TEISMO NOVACIJOS IR TAIKOS SUTARTIES INSTITUTŲ	18
2.3. NOVACIJOS ATSKYRIMAS NUO PRIEVOLIŲ MODIFIKAVIMO BEI PRIEVOLIŲ PRIPAŽINIMO	21
3. NOVACIJOS INSTITUTO POŽYMIAI, TAIKYMO SĄLYGOS IR ĮGYVENDINIMO BŪDAI.....	26
3.1. SĄLYGOS APIBŪDINANČIOS NOVUOJAMĄ PRIEVOLEĮ	27
3.1.1. PRIEVOLĖS GALIOJIMAS	27
3.1.2. NAUJOS PRIEVOLĖS POŽYMIAI.....	29
3.2. ŠALIŲ INTENCIJA KAIP NOVACIJOS ESMINĖ SĄLYGA	35
3.3. NOVACIJOS SUSITARIMO FORMOS YPATUMAI.....	40
4. NOVACIJOS REIKŠMĖ PRIEVOLINIAM SANTYKIUI IR JO ŠALIMS	42
4.1. NOVACIJOS ĮTAKA ŠALUTINĖMS TEISĖMS	42
4.2. NOVACIJA IR PRIEVOLĖS ŠALIŲ TEISINĖ PADĖTIS	50
IŠVADOS	55
LITERATŪRA.....	58
SANTRAUKA	62
SUMMARY	64

IŽANGA

Prievolių reglamentavimas civilinėje teisėje užima vieną reikšmingiausių vietų, o prievoliniai santykiai lemia civilinės apyvartos dinamiką, todėl vienu ar kitu prievolių teisės institutų atsiradimas, raida, pokyčiai atsiliepia civilinės apyvartos dalyvių teisėms bei teisėtiems interesams. Vieno iš prievolių teisės institutų – novacijos taikymas yra sietinas su reikšmingomis teisinėmis pasekmėmis prievolės šalims – prievolių pabaiga, todėl klaidingas šio instituto suvokimas ir interpretavimas lemia privolinių teisinių santykių dalyvių teisių pažeidimą arba piktnaudžiavimo teise galimybę.

Temos originalumas ir aktualumas. Nors novacijos institutas nėra naujas teisinis reiškinys, tačiau iki šiol Lietuvos teisės doktrinos atstovai savo tiriamuosiuose darbuose skyrė jos analizei nedaug dėmesio. Novacijos probleminiai aspektai tiriami vos keliuose moksliniuose darbuose (E. Miliukas „Novacija: teorija ir praktika“, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras), kita literatūra pateikia tik nusistovėjusias doktrines dogmas. Tarptautiniai bei Europos Sąjungos teisės aktai novacijos instituto taip pat išsamiai nereglamentuoja. Novacijos institutas nepasižymi populiarumu nei tarp teisės mokslininkų, nei tarp teisės taikytojų, nors 2001 m. įsigaliojęs naujasis Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau – LR CK) novacijos institutui jau skyrė svarbią vietą teisės normų sistemoje: papildė novacijos reglamentavimą keliais straipsniais, išskyrė novaciją reglamentuojančias normas į atskirą skirsnį, pateikė platesnę novacijos sampratą, įtvirtino jos taikymo sąlygas, nustatė novacijos taikymo pasekmes. Vis dėlto detalesnis reglamentavimas neišsprendė visų dėl novacijos taikymo praktinėje plotmėje iškildavusių problemų, atvirkščiai, jų daugėjo. Įstatyminis platesnės novacijos sampratos, jos taikymo sąlygų, novacija nepripažįstamų atvejų apibrėžimas nepanaikino problematikos novacijos taikymo srityje, bet dar labiau paaštrino. Šiuolaikinėje teisėje diskusiniai klausimai kyla dėl novacijos sampratos, jos atskyrimo nuo kitų teisės institutų, jos taikymo sąlygų apimties ir turinio, formos, įtakos prievolę užtikrinančiom priemonėm, teisinių pasekmių prievolei, prievolės šalims bei tretiesiems asmenims, ir į juos iki šiol nepateikta konkrečių atsakymų. Šiame tiriamajame darbe bus bandoma pateikti atsakymus į šiuos detaliai nenagrinėtus klausimus.

Darbo objektas ir tikslai. Magistro tiriamojo darbo objektas – novacija ir jos taikymo ypatumai. Pagrindiniai šio tyrimo tikslai: 1) pateikti išsamią novacijos instituto ir jo taikymo ypatumų analizę; 2) kiek įmanoma tiksliau ir išsamiau apibūdinti novacijos sampratą; 3) apibrėžti ir išanalizuoti novacijos taikymo sąlygas; 4) atskleisti ir išnagrinėti esmines novacijos instituto taikymo problemas; 5) ištirti novacijos instituto teisinius padarinius, poveikį prievoliniam teisiniam santykiui ir jo šalims.

Tyrimo metodai. Analizuodami pasirinktą temą novacijos instituto problematikos esmei atskleisti pasinaudosime istoriniu, analitiniu, sisteminiu, loginiu, lingvistiniu bei lyginamuoju tyrimo metodais. Istorinis metodo taikymas naudingas novacijos instituto prigimčiai, susiformavimo ištakoms apibūdinti, lingvistinis ir sisteminis metodai praverčia aiškinant novaciją reglamentuojančių teisės normų turinį, prasmę ir tarpusavio ryšį, lyginamasis - nustatant Lietuvos teisinio reglamentavimo panašumus ir skirtumus su atskirų užsienio valstybių (Rusija, Anglija, Vokietija, Olandija, Latvija) novacijos institutais, analitinis metodas padės remiantis doktrinos atstovų pozicijomis išsamiai ištirti novaciją ir jos požymius bei suformuluoti konkrečias iš tos analizės išplaukiančias išvadas.

Šaltiniai. Siekiant nuodugniai ištirti novacijos prigimtį, sampratą, kvalifikuojančius požymius, ypatumus, taikymo sąlygas bei teises pasekmes būtina plataus spektro teisės šaltinių apžvalga. Nors Lietuvos teisėje novacijos institutas detaliam reglamentuotas LR CK, tačiau teismų praktika bei teisinė doktrina šiuo klausimu nėra gausi. Analizės pagrindu laikysime E. Miliuko straipnį, kuriame buvo gvildinti novacijos instituto teoriniai ir praktiniai aspektai, o tyrimo eigoje atsižvelgsime ir į LR CK 6 knygos 1 dalies (Prievolių teisės) komentarą, civilinės teisės vadovėlius, D. Ambrasienės straipsnį bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktiką. Kadangi šių teisės šaltinių tikrai nepakaks pasiekti tyrimo darbe numatytų tikslų, tai remsimės taip pat ir užsienio valstybių specialiaja literatūra (civilinio kodekso komentarais, J. Dalhuisen, G. H. Treitel, P. S. Atiyah teisinėmis knygomis, A. Babajevo straipsniu) bei teismų praktika (Rusijos Federacijos arbitražinis teismas) ir pasitelkus tyrimo metodus aiškinsime tam tikrų atskirų LR CK įtvirtintų teisės normų ryšį su novaciją reglamentuojančiomis taisyklėmis siekiant išvelgti reguliavimo spragas, skirtybes, koliziją, prieštarumą, netikslumus.

1. NOVACIJOS SAMPRATA

Prieš gilindamiesi į novacijos kaip prievolių teisės instituto ypatumus, problematiką, specifiką, pirmiausia turime apibrėžti novacijos sampratą bei jos formavimosi etapus. Novacijos sampratai apibūdinti svarbu apibrėžti jos sąvoką, nustatyti teisinę prigimtį, vystymosi etapus ir eigą. Ši būtinybė kyla norint giliau pažvelgti į šio instituto probleminius aspektus šių laikų civilinėje apyvartoje. Tam tikri novacijos požymiai yra stabilūs ir nesikeičiantys net besikeičiant epochom, todėl neatskiriami ir nuo šiuolaikinės prievolių novacijos suvokimo. Kai kurių novacijos požymių sampratos dinamika, pokyčiai, prieštaravimas skirtingais laikotarpiais taip pat naudingi novacijos teisinio reguliavimo spragoms užpildyti bei tuo pačiu tokio teisinio reguliavimo tobulinimui.

1.1. NOVACIJOS SĄVOKA

Novacijos terminas kilęs iš lotynų kalbos ir bendrąja prasme reiškia atnaujinimą arba pakeitimą. Teisinėje terminologijoje ši sąvoka įgyja specifinį pobūdį – novacija laikomas ankstesnės sutarties pakeitimas šalių susitarimu, panaikinančiu ankstesnius įsipareigojimus.¹ LR CK 6.141 str. 1 d. pateikia tikslesnį novacijos apibrėžimą – novacija yra prievolės pasibaigimas, kai šalys vietoj esamos prievolės savo susitarimu sukuria pradinę prievolę pakeičiančią naują prievolę, turinčią skirtingą negu ankstesnioji prievolė dalyką ar skirtingą įvykdymo būdą.² Lietuvos teismų praktika novaciją aiškina kaip prievolės pasibaigimo pagrindą, kai vieną prievolę šalys susitarimu pakeičia nauja, nuo pirminės prievolės besiskiriančia, prievole.³ Kituose šalitinuose novacija apibūdinta tiesiog kaip esamos sutarties ar sandorio (*contract*) pakeitimas nauju, kai sutarties šalys susitaria dėl naujos sutarties (sandorio) sąlygų arba kai pakeičiama viena iš sutarties šalių nauja⁴. Aptinkama ir kategoriškų apibrėžimų, teigiančių, kad novacija – tai tik teisių

¹ VAITKEVIČIŪTĖ, V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Ketvirtas leidimas. Vilnius: Žodynas, 2007, 771 p.

² Lietuvos Respublikos Civilinis Kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262

³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. lapkričio 7 d. nutartis c. b. *AB Turto bankas v. J. K.*, Nr. 3K-3-1083/2001 m.

⁴ Prentice-Hall, Inc. *Encyclopedic dictionary of business law*. Englewood Cliffs, N. J., 1961, p. 365-366

perkėlimo rūšis.⁵ Naujausia Anglijos teismų praktika novaciją apibrėžė kaip pradinės prievolės pakeitimą nauja, kuriuo siekiama panaikinti pradinę prievolę, arba pradinio skolininko pakeitimą nauju, kuriuo siekiama atleisti pastarąjį nuo prievolės, arba pakeitimą nauju kreditoriumi, kuriuo siekiama perkelti pradinio kreditoriaus teises naujajam.⁶ Siauresnis yra Rusijos įstatymų leidėjo įtvirtintas novacijos apibrėžimas ją suvokiant kaip prievolės pasibaigimą šalių susitarimu dėl jas saistančios pradinės prievolės pakeitimo kita prievole tarp tų pačių šalių, numatančia skirtingą dalyką arba įvykdymo būdą.⁷

Taigi skirtinguose šaltiniuose yra pateikta nemažai novacijos apibrėžimų, kurie savo esme yra panašūs. Daugelyje iš jų novacija siejama su prievolės pabaiga bei jos pakeitimu nauja prievole, tačiau atskirų užsienio valstybių teisės sistemų skirtybės lemia novacijos sampratos nevienareikšmiškumą.

1.2. NOVACIJOS INSTITUTO TEISINĖ PRIGIMTIS IR RAIDA

Kaip ir daugelio civilinės teisės institutų, novacijos ištakos yra siejamos su romėnų teisės recepcija. Klasikinėje romėnų teisėje novacijos pamatinė idėja ir turinys buvo vienos prievolės turinio perkėlimas į kitą prievolę, kuri pastarąją pakeičia ir kurios objektas yra tas pats. Novacija buvo vadinama sutartis, kuria galiojanti prievolė naikinama, o jos vietoje nustatoma nauja prievolė. *Nova nascitur obligatio et prima tollitur translata in posteriorem*⁸ – atsiranda nauja prievolė, o pradinė pasibaigia pereidama į naują. Senovės Romoje novacijai įforminti buvo naudojama žodinė sutartis – stipuliacija.⁹

Romėnų teisėje prievolių pabaiga buvo skirstoma į laisvuosius ir nelaisvuosius prievolių panaikinimo būdus. Pirmu atveju yra būtina vienos iš abiejų šalių valia, o antruoju – šalių valia nepareiškama. Novacija, senosios prievolės pakeitimas kita

⁵ *Chitty on contracts*. Volume I. General principles. Twenty-ninth edition. General editor H. S. Beale. London: Sweet&Maxwell, 2004, p. 1201

⁶ G.D. Deal Holdings, Inc. v. Baker Energy, Inc., 501 F. Supp. 2d 914, 919 (W.D. Ky. 2007)

⁷ Гражданский кодекс РФ (ГК РФ). Собрание законодательства РФ. 05.12.1994, N 32, ст. 3301

⁸ Gajus. 3.176

⁹ Новицкий И.Б. *Римское право*: учебник. Москва: Юрист, 1994, p. 245

prievole ir senosios prievolės pasibaigimas, priskiriama prie pirmojo būdo. Kad novacija būtų pasiektas prievolės panaikinimo efektas, buvo būtinas ketinimo sukurti naują prievolę nustatymas bei naujo elemento, palyginus su pirmine prievole, atsiradimas. Šiuo atveju nauja prievolė galėjo keisti pagrindą (skola atsiradusi pirkimo-pardavimo sutarties pagrindu virsdavo paskolos prievole ir pan.), turinį (prievolė pristatyti prekę buvo keičiama į prievolę sumokėti pinigų sumą), prievolės šalis (delegacija, reikalavimo teisės perleidimas arba skolos perkėlimas).¹⁰ Kaip matome, novacijos pagrindu atsiradusi naujoji prievolė galėjo būti nustatyta ne tik tarp tų pačių šalių, bet ir tarp to paties kreditoriaus ir naujo debitoriaus arba tarp to paties debitoriaus ir naujo kreditoriaus. Šis aspektas yra svarbus lyginant šią novacijos sampratą su šiuolaikine vyraujančia Lietuvos bei užsienio valstybių civilinėje teisėje.

Romėnų indėlis į novacijos instituto raidą yra reikšmingas dar dėl to, kad jų teisės šaltiniuose jau buvo nustatytos ir šios novacijos instituto taikymo sąlygos: 1) senoji prievolė (kurią novacija panaikina), 2) naujoji prievolė, 3) tas pats senosios ir naujosios prievolės objektas (*idem debitum*), 4) naujosios prievolės objektas kuo nors skiriasi nuo senosios prievolės objekto (*aliquid novi*), 5) sutartis sudaryta su inovacine intencija (*animus novandi*).¹¹ Iš apibrėžtų sąlygų matome, kad novacijos instituto taikymui būtinas pirminės prievolės turinio pasikeitimas. Tačiau romėnų teisės šaltiniuose minima ne tik ši objektyvioji novacijos instituto pusė, bet ir subjektyvioji. Buvo nustatytas reikalavimas šalims turėti ketinimą novuoti prievolę – *animus novandi*. Po Justiniano valdymo laikotarpiu įvykdytos novacijos reformos buvo nustatyta, kad ketinimas įvykdyti novaciją nėra numanomas; jeigu šalys nori įvykdyti novaciją, jie turi tai aiškiai išreikšti. Justiniano Institucijose teigiama, kad šalių ketinimo – *animus novandi* išreiškimo nustatymas buvo nelengvas darbas ir senoji teisininkų mokykla įvedė įvairias prezumpcijas, leidžiančias spręsti apie šalių ketinimus.¹²

Apibendrinami šias išvardytas novacijos sąlygas galime teigti, kad pagal klasikinės romėnų teisės nuostatas novacijos nėra, jeigu pakeičiamas prievolės objektas. Vis dėlto

¹⁰ ПЕРЕТЕРСКИЙ, И.С., КРАСНОКУТСКИЙ, В.А., НОВИЦКИЙ, И.Б., et al. *Римское частное право*: учебник. Москва : Юриспруденция, 2001, p. 442

¹¹ VAN ZYL, D. H. *History Principles of Romane Private Law*. Durban-Pretoria: Butterworth Publishers, 1983, p. 359.

¹² ПЕРЕТЕРСКИЙ, И.С., КРАСНОКУТСКИЙ, В.А., НОВИЦКИЙ, И.Б., et al. *Римское частное право* : учебник. Москва : Юриспруденция, 2001, p. 442

novacijos samprata romėnų teisėje pradėjo kisti jau Justiniano laikais. Justinianas pripažino novacija ir tuos atvejus, kai buvo pakeičiamas prievolės objektas, todėl novacijos instituto taikymui pakako tik keturių sąlygų tenkinimo. Justinianas taip pat atskyrė reikalavimo perleidimą (cesiją) ir skolos perkėlimą (*expromissio*) nuo novacijos, nes tuojau pat po novacijos, kai atsiranda nauji prievolės subjektai (*inter novas personas*), atsirado cesija – kreditoriaus pakeitimo prievolėje būdas bei *expromissio* – skolininko pakeitimas prievolėje. Terminai *expromissio*, *expromittere* buvo vartojami kaip novacijos sinonimai. Su novacija taip pat glaudžiai siejosi ir terminas *delegatio*. Kreditoriaus pakeitimas nauju asmeniu vadinosi aktyvia delegacija, reikalavimo delegacija, *delegatio nominis* arba tiesiog delegacija, o skolininko pakeitimas nauju asmeniu - pasyviaja delegacija arba *expromissio*. Šių institutų atskyrimo nuo novacijos problematika egzistuoja ir šiuolaikinėje civilinėje teisėje.

Vadinasi, kad novacija turėtų naikinamąjį poveikį pradinei prievolei, buvo būtina, kad egzistuotų ketinimas nustatyti naują prievolę ir naujas jos elementas: pavyzdžiui, nauja prievolė keistų pagrindą (skola kylanti iš pirkimo-pardavimo sutarties virstų paskolos prievole ir pan.), turinį (prievolė pristatyti daiktą keičiama prievole sumokėti atitinkamą pinigų sumą ir pan.), prievolės subjektus (delegacija; reikalavimo teisės perleidimas arba skolos perkėlimas kitam asmeniui).¹³

Galutinai susiformavusią romėnų teisėje novacijos sampratą galime apibūdinti kaip sutarties pagrindo, turinio arba subjektų (*inter novas personas*) pasikeitimą, t. y. naujo (*novum*) elemento atsiradimą.

¹³ Новицкий И.Б. *Римское право*: учебник. Москва: Юрист, 1994., p. 245

2. NOVACIJOS ATSKYRIMAS NUO KITŲ TEISĖS INSTITUTŲ

Apžvelgę novacijos instituto formavimosi ypatumus galime lengviau apčiuopti šio instituto esmę, prigimtį, tikslą bei problematiką. Jau romėnų laikais kildavo nemažai keblumų siekiant atriboti novaciją nuo kitų civilinėje teisėje egzistavusių institutų, todėl buvo bandoma apibrėžti esmines novacijos taikymo sąlygas, ieškoti panašumų ir skirtumų nuo kitų prievolių teisės institutų, pavaizduoti novacijos struktūrą, išreikšti novacijos esmę per praktinius pavyzdžius. Pagrindinės problemos kildavo siekiant atriboti novaciją nuo *expromissio*, *cesio* bei teismo novacijos. Šiuolaikinėje civilinėje teisėje novacijos atskyrimo problematika išlieka aktuali, tik atsirado daugiau niuansų lemiančių novacijos atskyrimo nuo kitų institutų bei teisinių veiksnių problemas.

2.1. NOVACIJOS ATSKYRIMAS NUO CESIJOS IR SKOLOS PERKĖLIMO INSTITUTŲ (*INTER NOVAS PERSONAS* ELEMENTAS)

Inter novas personas novacijos elemento atsiradimas romėnų teisėje ne tik nulėmė platesnę novacijos taikymo sritį, bet ir paskatino cesijos ir *expromissio* institutų formavimosi procesą. Ilgainiui vis labiau išryškėjo šių institutų atskyrimo problema. Justinianas pirmasis bandė pašalinti šią problemą ir nustatė reglamentavimą, atskyrusį novaciją nuo *cesija* ir *expromissio*.¹⁴

LR CK 6.141 str. 1 d. numato, jog novacija taip pat laikoma pradinio skolininko pakeitimas nauju, kai pradinį skolininką kreditorius atleidžia nuo prievolės įvykdymo. Šiuo atveju novacija galima be pradinio skolininko sutikimo. Novacija laikomi ir tie veiksmai, kai pagal naują sutartį naujas kreditorius pakeičia ankstesnįjį, o skolininkas atleidžiamas nuo prievolės įvykdymo ankstesniam kreditoriui.¹⁵ Šios nuostatos turinys atskleidžia Justiniano laikų romėnų teisės novacijos sampratos modelį ir leidžia daryti prielaidą, jog pagal šiuo metu galiojančio LR CK 6.141 str. 1 d., skirtingai negu pagal

¹⁴ MILIUKAS, E. *Novacija: teorija ir praktika*. Justitia, 2007 m., Nr. 4 (66), p. 47

¹⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas patvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymu 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr.VIII-1864 (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262).

Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio kodekso (toliau – LTSR CK) 249 str., novacija galima ne tik tarp tų pačių šalių, tai yra novacijos samprata papildyta *inter novas personas* elementu. Taigi naujojo LR CK priėmimas sąlygojo novacijos instituto sampratos pokyčius bei detalesnį reglamentavimą. Novacijos instituto pagrindas naujajame LR CK – Justiniano laikų romėnų teisėje susiformavusi novacijos samprata, todėl probleminiai šio instituto taikymo klausimai, manytina, turi būti sprendžiami atsižvelgiant į istorinį kontekstą.

Viena vertus prievolės šalių pasikeitimas novacijos teisiniame santykiyje yra naudingas, nes vienu teisiniu veiksmu leidžia įgyvendinti du tikslus – novuoti prievolę bei pakeisti vieną iš prievolės šalių, kita vertus tokiu atveju gali kilti tokios novacijos formos atskyrimo nuo kitų prievolės teisės institutų – cesijos (reikalavimo teisės perleidimo) bei *expromissio* (skolos perkėlimo) – problema. Doktrinoje bandoma nustatyti kriterijus, pagal kuriuos būtų galima atskirti šiuos institutus nuo novacijos.

Analizuodami LR CK 6.141 str. 1 d. nuostatą galime išskirti kelias novacijos schemas, išreiškiančias prievolės šalių pasikeitimo apimtį. Pagal pirmą schemą šalys išlieka tos pačios, o įvyksta tik pradinės prievolės pakeitimas nauja, tai yra keičiasi prievolės dalykas, įvykdymo būdas ar teisinė prigimtis. Šį modelį galėtume pavadinti novacijos samprata siaurąja prasme, kadangi taikant novaciją apsiribojama tik prievolės turinio analize atsiribojant nuo prievolės šalių specifikos. Tokio modelio pavyzdys – ne tik LTSR CK 249 str., bet ir Rusijos Federacijos civilinio kodekso (toliau – RF CK) 414 str. įtvirtinta novacijos samprata, pagal kurią novacija galima tik tarp tų pačių šalių. Šių dienų RF CK 414 str. 1 d. nustato, kad prievolė pasibaigia šalių susitarimu dėl esamos pradinės prievolės pakeitimo kita prievole tarp tų pačių asmenų, numatančią skirtingą dalyką arba įvykdymo būdą.¹⁶ Tokiu teisiniu reglamentavimu buvo panaikintas vienas iš klasikinės romėnų teisės novacijos sampratos elementų – *inter novas personas*. Šiuo atveju novacijos būdu pasibaigus pradinei prievolei atsiradusi naujoji prievolė turi saistyti tas pačias šalis kaip ir pradinė.¹⁷ Anglijos doktrinoje pradinės prievolės pakeitimas nauja

¹⁶ Гражданский кодекс РФ (ГК РФ). Собрание законодательства РФ. 05.12.1994, N 32, ст. 3301

¹⁷ ШИЛОХВОСТ, О.Ю., at al. *Комментарий к гражданскому кодексу Российской Федерации*. Часть первая (постатейная). ред. Садикова О. Н. 3-е издание. Москва: Контракт – Инфра, 2005.

tarp tų pačių šalių taip pat pripažįstamas viena iš novacijos formų,¹⁸ tačiau, kaip matysime vėliau, ne vienintele.

Tarp teisininkų teoretikų ir praktikų dažnai kyla diskusinis klausimas, ar *inter novas personas* yra svarbus ir būtinas novacijos elementas. Atsakymą į šį klausimą gali pateikti tik išsami problemų, kylančių dėl šio elemento reikšmės taikant novacijos institutą privačiuose teisiniuose santykiuose, analizė. Anot E. Miliuko, Rusijos Federacijos įstatymų leidėjas, atsisakydamas *inter novas personas* elemento novacijos sampratai apibrėžti, žengė žingsnį atgal. Savo poziciją jis grindžia tuo, kad toks reglamentavimas galėjo sukelti nepatogumą, kai šalys norėdavo pakeisti esamą sutartį nauja, kurios pagrindu pasikeistų vienas iš sutarties subjektų (kreditorius arba debitorius). Taigi, šalys norėdamos pasiekti šį tikslą, negali to atlikti vienu teisiniu veiksmu ir joms tenka taikyti *fraude à la loi* (pranc. – apeiti įstatymą). LAT taip pat vienoje iš nutarčių pagrindė *inter novas personas* elemento būtinumą. Tesmas pabrėžė, kad kaip ir kiekvienas straipsnis novaciją apibūdinantis straipsnis turi būti aiškinamas atsižvelgiant į jo sisteminius ryšius su kitomis teisės normomis bei į bendruosius civilinių teisinių santykių reglamentavimo principus. Šio straipsnio aiškinimas tokiu būdu, kad jis numato prievolės pasibaigimą tik kai viena prievolė pakeičiama kita prievole tarp tų pačių šalių, nepagrįstai ribotų sutarčių laisvės principą.¹⁹ Visgi, negalima nesutikti, kad *inter novas personas* elemento pašalinimas eliminuoja novacijos atskyrimo nuo *cesijos* ir *expromissio* instituto problemas ir palengvina kvalifikavimo procesą, tačiau kartu apriboja šalių galimybę vienu teisiniu veiksmu įgyvendinti siekiamus tikslus.

Kita novacijos schema siejasi su novacijos samprata plačiąja prasme, kadangi šiuo atveju analizės objektu tampa ne tik šalis siejančios prievolės turinys, bet ir prievolės šalių specifika – jų identifikacija, pasikeitimas. Ši schema sutampa su šiuo metu galiojančiame LR CK įtvirtintos novaciją apibūdinančios teisės normos turiniu ir labiausiai atitinka novacijos prigimtį ir esmę. Galimos kelios šio modelio praktinės formos: 1) kreditorius sudaro sutartį su naujuoju skolininku, kuriam perkeliama skola, o pradinis skolininkas atleidžiamas nuo prievolės vykdymo. Sistemiškai aiškinant 6.141 str.

¹⁸ GARNER, B. A. *Black's law dictionary*. Eighth edition. St. Paul: Thomson West, 2004, p. 1094

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. lapkričio 7 d. nutartis c. b. *AB Turto bankas v J. K.*, Nr. 3K-3-1083/2001 m.

1 d. su 6.115 str. ivyksta novacija, kai ne tik atsiranda nauja prievolė ir pasibaigia ankstesnė, bet ir pasikeičia viena iš prievolės šalių – skolininkas, ir prievolės šalies pakeitimui įgyvendinti nebūtinai pradinio skolininko sutikimas. Pavyzdžiui, klientas moka kreditine kortele už prekių kiekį pardavėjui: pirkėjo prievolė pardavėjui panaikinama ir naują prievolę pardavėjui perima ta bendrovė, kuri išdavė kredito kortelę skolininkui.²⁰ Ar šis pavyzdys laikytinas novacija? Pradinio skolininko prievolė pasibaigia, kai jis pakeičiamas nauju skolininku, tačiau ar kinta pati prievolė? Ši atvejį neabejotinai galime pripažinti novacija, nes ne tik keičiasi prievolės šalis (pirkėjo prievolę sumokėti pinigų perima bendrovė išdavusi kreditinę kortelę), bet ir keičiasi prievolės teisinė prigimtis (pirkimo – pardavimo sutartis, saistanti pirkėją ir pardavėją, panaikinama, o vietoj jos atsiranda nauja – paskolos sutartis, saistanti pardavėją ir kreditinę kortelę pirkėjui išdavusią bendrovę). Ši teisinė situacija turėtų būti kvalifikuojama remiantis CK 6.880 str. nuostatomis. Prof. V. Mikelėnas yra pabrėžęs, kad novacija laikomi ne tik tie atvejai, kai naujoji prievolė nuo pradinės pasibaigusios skiriasi dalyku arba įvykdymo būdu, bet ir kitais prievolės elementais - teisine prigimtimi, prievolės pobūdžiu.²¹

Kita galima novacijos su *inter novas personas* elementu forma: 2) pradinis kreditorius sudaro sutartį su naujuoju kreditoriumi, o skolininkas atleidžiamas nuo prievolės vykdymo pradiniam kreditoriui. Šiuo atveju sisteminis 6.129 str. 1 d., 6.101 str. 1 d., 6.141 str. 1 d. aiškinimas leidžia teigti, jog ivyksta novacija, kai ne tik atsiranda nauja prievolė ir pasibaigia ankstesnė, bet ir pasikeičia viena iš prievolės šalių – kreditorius. Pavyzdžiui, A kaip naudos turėtojas perleidžia B absoliučiai visas A teises ir teisėtus interesus pagal sutartį, t. y. B visiškai pakeičia A sutartiniuose santykiuose su skolininku C. Galimas novacijos variantas, kai kartu su reikalavimais ir teisėmis perleidžiami ir įsipareigojimai, kurie naujajam kreditoriui privalomi vykdyti.²²

Manytina, jog vienos prievolės šalies pakeitimo galimybė suponuoja trečiosios novacijos schemas apibrėžimą: 3) skolininko A kreditorius B pagal sudarytą sutartį su

²⁰ TREITEL G. H. *The law of contract*. Eleventh edition. London: Sweet and Maxwell, 2003., p. 701-702

²¹ BAKANAS, A., BARTKUS, G., DOMINAS, G., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Jusititia, 2003

²² A G J Berg, BA (oxon). *Drafting commercial agreements*. London, Dublin, Edinburg: Butterworths, 1991, p. 142.

kreditoriumi C tapo jo skolininku, o skolininkas A susitarė su savo kreditoriumi B ir jo kreditoriumi C dėl skolininko B skolos grąžinimo C. Vertinant šią situaciją kyla novacijos ir skolos perkėlimo institutų taikymo dilema. LAT kvalifikuodamas šį teisinį santykį pritaikė skolos perkėlimo institutą.²³ Tačiau mokslinėje literatūroje teigiama, jog tai yra novacija griežtąja prasme, kai drauge daroma novacija dėl kreditoriaus pasikeitimo (*delegato crediti*) ir novacija dėl debitoriaus pasikeitimo (*delegato debiti*). Pirmosios dvi sutartys yra panaikinamos ir sukuriama nauja.²⁴ Šiuo atveju nauja sutartimi panaikinamos dvi galiojusios pagal skirtingas sutartis skirtingų skolininkų prievolės ir sukuriama nauja – pirminės sutarties skolininko prievolė antrinės sutarties kreditoriui. Taigi keičiasi abi prievolės šalys, o kartu atsiranda ir nauja prievolė. Nors šiuo atveju novaciją lydi gana sudėtingi teisiniai veiksmai – panaikinami keli prievoliniai santykiai ir sukuriamas vienas naujas, vis dėlto pritaikius šią novacijos formą šalys vienu teisiniu veiksmu (viena sutartimi) gali pasiekti kelių siekiamų rezultatų.

Pažymėtina, jog senojoje Olandijos teisėje buvo numatyta, kad novacija gali reikšti ne daugiau negu vienos iš prievolės šalių pakeitimą atleidžiant nuo prievolės pakeičiamą šalį; be to ji tuo pačiu metu gali keisti susitarimo esmines sąlygas.²⁵ Taigi, kelių prievolės šalių (tiek kreditoriaus, tiek debitoriaus) pasikeitimas vienu metu, kaip numatyta pagal šią trečiąją schemą, remiantis senąja olandų teise nebūtų pripažintas novacija. Norėdamos įvykdyti prievolių novaciją šalys turėtų sudaryti kelias skirtingas sutartis: viena sutartimi būtų keičiamas skolininkas, o kita – kreditorius. Be to, numatyta galimybė, bet ne reikalavimas, keičiant novacijos pagrindu prievolės šalį kartu keisti ir esmines pradinės sutarties sąlygas ir atsižvelgiant į pakeitimus sukurti naują sutartį, panaikinančią pradinę. Manytina, tokiu reguliavimu palikta pernelyg plona riba tarp novacijos ir cesijos ar *expromissio* institutų. Patys olandai turbūt taip pat pastebėjo novacijos reglamentavimo jų teisėje spragų ir keblumų, todėl iš šiuo metu galiojančios Olandijos civilinės teisės novacijos institutas apskritai eliminuotas.

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 balandžio 14 d. nutartis c. b. *UAB "Libra Vitalis" v UAB "Homo Faber"*, Nr. 3K-3-274/2004

²⁴ ELLIOT, C., QUINN, F. *Contract law*. Fourth edition. London: Longman, 2003., p. 257

²⁵ DALHUISEN, J. *Dalhuisen on International Commercial, Financial and Trade Law*. Second Edition. Oxford and Portland Oregon: Hart, 2004., p. 624

Taigi apibendrinus pateiktus pavyzdžius, manytina, jog galimas ir trečias novacijos modelis, numatantis vienu metu kelių prievolės šalių pasikeitimą novacijos susitarimo pagrindu.

Anglijos civilinės teisės doktrinoje novacija skirstoma į tam tikras rūšis – objektyviają ir subjektyviają. Objektyvioji novacija reiškia pradinės prievolės pakeitimą nauja, o subjektyvioji – pradinio skolininko pakeitimą nauju, kai pradinis skolininkas atleidžiamas nuo prievolės įvykdymo kreditoriui.²⁶ Subjektyvioji novacija taip pat apibūdinama kaip sutartis tarp skolininko, kreditoriaus ir trečiosios šalies dėl to, kad skolininkas nuo šios sutarties sudarymo momento bus skolingas trečiajai šaliai.²⁷ Novacija įvyksta tada, kai dvi sutarties šalys sutinka, kad trečioji, kuri taip pat sutinka, atsistos kiekvieno iš jų vietoje santykiyje su kitu.²⁸ Vadinasi, Anglijos teisėje novacija taip pat suvokiama plačiąja prasme, t. y. su *inter novas personas* elementu, tačiau kartu ji pasižymi specifiniais reglamentavimo ypatumais. Išskirtos keturios būtinosios novacijos taikymo sąlygos: 1) pradinės prievolės galiojimas; 2) visų šalių susitarimas dėl naujos sutarties; 3) pradinės sutarties panaikinimas; 4) naujos sutarties galiojimas.²⁹ Novacijos terminas dažniausiai vartojamas, kai nauja sutartimi esama šalis pakeičiama nauja.³⁰ Doktrinos atstovas P. S. Atiyah teigia, jog vienintelis būdas, kuriuo įmanoma perkelti sutartines prievoles kitai šaliai yra novacija, kuri reikalauja kitos sutarties šalies sutikimo. Vadinasi, Anglijos teisėje novacija tapatinama su skolos perkėlimo institutu.³¹ Novacija kaip pievolių pasibaigimo būdas taikoma perkeliant skolą prievolėje, nes tai galima padaryti tik novacijos forma.³² Tokiu atveju plonėja riba skirianti novacijos institutą nuo *cesijos* ir *expromissio*, todėl bandoma apibrėžti skiriamuosius požymius. Teigiama, kad tokio pobūdžio sutartis laikoma novacija, o ne teisių perleidimu, kadangi būtinas visų trijų šalių, įskaitant skolininko, sutikimas ir todėl, kad novacijos pagrindu pradinė

²⁶ GARNER, B. A. *Black's law dictionary*. Eighth edition. St. Paul: Thomson West, 2004, p. 1094

²⁷ TREITEL, G. H. *The law of contract*. Eleventh edition. London: Sweet and Maxwell, 2003, p. 673

²⁸ *Chitty on contracts*. Volume I. General principles. Twenty-ninth edition. General editor H. S. Beale. London: Sweet&Maxwell, 2004, p. 1201

²⁹ RAMANATHA AIYAR, P. *Advanced Law Lexicon*. Third edition. 2005, p. 3253-54.

³⁰ *Contract Law and Practice. The English System and continental Comparisons*. Michael H. Whinmp. Second revised and enlarged edition. Deventer, Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1992, p. 58

³¹ ATIYAH, P. S., *An Introduction to the Law of Contract*. Third edition. Oxford: Clarendon Press, 1981, p. 283

³² VITKEVIČIUS, P. et al. *Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vija, 1997., p. 450

prievolė nebūtinai yra perkeliama. Trečiosios šalies reikalavimo teisė nukreipta prieš skolininką yra pagrįsta nauja sutartimi tarp jo ir skolininko. G. H. Treitel pabrėžia dar vieną ne mažiau svarbią novacijos sąlygą – priešpriešinio įvykdymo (*consideration*).³³ Novacijos pripažinimui reikšmingas priešpriešinio įvykdymo (*consideration*) sąlygos įgyvendinimas, kadangi dažniausiai tai suteikia pradiniam kreditoriui iš trečiosios šalies tam tikrą naudą, pavyzdžiui, piniginę. Pagal bendrosios teisės tradiciją (*common law*), trečiosios šalies ieškinys dėl novacijos atmetamas, jeigu iš jos pusės nebuvo pateiktas priešpriešinis įvykdymas dėl skolininko įsipareigojimo sumokėti jam. Šiuo atveju trečiaja šalimi laikoma trišalės sutarties dėl novacijos šalis, iš to seka, kad ji negali įgyti jokių teisių, įstatymų suteikiamų trečiosioms šalims *the Contracts (Rights of Third Parties) Act 1999* pagrindu.³⁴ Vis dėlto J. Dalhuisen pastebėjo, kad kreditoriaus ar netgi skolininko pakeitimas su sutikimu ne visada bus novacija, bet gali lemti paprastą sutarties pakeitimą tarp pradinių šalių, pagal kurį perėmėjas tampa trečiaja šalimi - naudos gavėju arba trečiaja šalimi – skolininku, susaistytu prievole pagal pareikštą sutikimą.³⁵

Taigi Anglijos teisėje novacijos vykdymo atveju, kai keičiasi viena iš prievolės šalių, akcentuojami trišalės sutarties sudarymo, visų prievolės šalių sutikimo bei priešpriešinio prievolės įvykdymo (*consideration of promise*) reikalavimai. Pagal Lietuvos teisę naujojo skolininko ar naujojo kreditoriaus sutikimas neprivalomas (CK 6.141 str. 1 d., CK 6.101 str. 1d.), taip pat nenumatytas priešpriešinės prievolės sumokėti kriterijus. Pagal Lietuvos teisę spendžiant klausimą dėl novacijos kvalifikavimo, svarbu nustatyti, ar pasikeitė prievolės turinys, ar pasibaigė pirminė prievolė ir jos vietoje atsirado nauja. Pažymėtina, kad vien prievolės šalių pasikeitimas dar nereiškia, jog įvyko novacija. Turi būti atsižvelgta į anksčiau jau minėtą pagrindinį skiriamąjį novacijos ir cesijos ar *expromissio* požymį – naujos prievolės pakitimo laipsnį lyginant su pradine. Nors G. H. Treitel nuomone, novacija labiau siejama su prievolės panaikinimo aspektu negu su prievolės pakitimo klausimu,³⁶ tačiau, jei remsimės Lietuvoje bei romėnų teisėje nustatytu novacijos reglamentavimu, manytina, būtinas atsiradusios naujos prievolės

³³ *Consideration* – Anglijos teisėje būtina sutarties sąlyga, reiškianti išankstinį sumokėjimą siekiant įgyti reikalavimo teisę.

³⁴ TREITEL, G. H. *The law of contract*. Eleventh edition. London: Sweet and Maxwell, 2003., p. 673

³⁵ DALHUISEN, J. *Dalhuisen on International Commercial, Financial and Trade Law*. Second Edition. Oxford and Portland Oregon: Hart, 2004., p. 624

³⁶ TREITEL, G. H. *The law of contract*. Eleventh edition. London: Sweet and Maxwell, 2003., p. 673

vertinimas ir jos lyginimas su pradine, kadangi tai lemia novacijos atskyrimo nuo kitų institutų, jos sąlygų įgyvendinimo bei reikšmingų teisinių padarinių atsiradimo šalims galimybę.

Pagal Anglijos teisę novacijos institutas tapatinamas su skolos perkėlimu, o atribojamas nuo reikalavimo perleidimo (cesija) instituto. Teisės doktrinoje teigiama, jog svarbiausias požymis skiriantis novaciją nuo teisių perleidimo yra visų šalių sutikimas.³⁷ Kai pradinė sutarties šalis yra keičiama nauja, likusi pradinės sutarties šalis turi sutikti pavirtinti (akceptuoti) naują šalį ir atleisti nuo novacijos nurodymų vykdymo pasitraukiančią šalį. Jeigu likusi šalis nesutinka, tai nepavykusi novacija laikoma cesija (teisių perleidimas). Novacijos atveju pasitraukianti šalis atleidžiama nuo jos sutartinės prievolės, o cesijos atveju nėra atleidžiama.³⁸ Lietuvos teisėje taip pat akcentuojamas susitarimas dėl novacijos, todėl akivaizdus šalių sutarimo, sutikimo, bendros valios išraiškos reikalavimas. Vis dėlto, kai įvyksta prievolės šalių novacija, taip pat būtinas prievolės šalių sutikimas, tačiau ne visų: tais atvejais, kai novacijos būdu pradinis skolininkas keičiamas kitu ir kreditorius jį atleidžia nuo prievolės vykdymo, to pradinio skolininko sutikimas nebūtinai. Tačiau novacijos instituto reglamentavimas neįtvirtina jokių imperatyvų dėl sutikimo reikšmės, kai pagal naują sutartį naujas kreditorius pakeičia ankstesnįjį. Palyginimui, Latvijos statutinė teisė aiškiai nurodo, kad keičiantis kreditoriams novacija bus pripažinta tik tada, kai pradinis kreditorius perleis reikalavimo teisę naujam kreditoriui, o skolininkas jį pripažins savo kreditoriumi (Latvijos CK 1879 str.),³⁹ tačiau pradinį skolininką keičiant nauju pradinio skolininko sutikimas taip pat nebūtinai (1876 str. 1 d.).

Lietuvos teisėje bandoma atskirti novaciją tiek nuo reikalavimo perleidimo, tiek nuo skolos perkėlimo institutų remiantis kitu kriterijumi - vienos prievolės pakeitimu kita.⁴⁰ Skolos perkėlimo bei reikalavimo perleidimo atveju keičiasi tik subjektinė

³⁷ *Chitty on contracts*. Volume I. General principles. Twenty-ninth edition. General editor H. S. Beale. London: Sweet&Maxwell, 2004, p. 1201

³⁸ Prentice-Hall, Inc. *Encyclopedic dictionary of business law*. Englewood Cliffs, N. J., 1961, 365-366

³⁹ Гражданский кодекс Латвийской Республики. Prieiga per internetą: <<http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1260168&subID=100123791,100123796,100123806,100124423,100124476#text>> [žiūrėta 2012-03-12]

⁴⁰ БАКАНАС, А., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Jusititia, 2003

prievolės pusė – skolininkas ar atitinkamai kreditorius, o pati prievolė išlieka nepakitusi.⁴¹ Tuo tarpu novacijos atveju pradinė prievolė neišlieka: keičiasi ne tik prievolės šalys, bet ir pati prievolė – vietoj ankstesnės prievolės atsiranda nauja prievolė, kuri skiriasi nuo pradinės arba dalyku, arba įvykdymo būdu, arba teisine prigimtimi.⁴² Pagrindinis novacijos tikslas – pakeisti esamą prievolę nauja, kuri panaikintų esamą, o cesijos atveju perduodama jau atsiradusi (egzistuojanti, galiojanti) teisė.⁴³ Vokietijos teisės doktrina pateikia tokį svarų argumentą: naujų įsipareigojimų perėmimas nėra novacija, kadangi neturi novuojamo poveikio ir pradinę prievolę palieka galioti.⁴⁴

Išanalizavus Lietuvos ir kitų užsienio valstybių (Anglija, Vokietija, Rusija) teisę galime konstatuoti, jog Lietuvos reglamentavimas šiuo nagrinėjamu klausimu sutampa su Vokietijos teise, kadangi kaip skiriamąjį cesijos ar skolos perkėlimo ir novacijos institutų požymį išskyrė galiojančios prievolės perleidimą, o tai reiškia, kad prievolė yra perleidžiama, o ne panaikinama. Prievolės pasibaigimas siejamas tik su novacija. Anglijos teisė esminiu skiriamuoju požymiu subjektinės novacijos atveju įvardija visų šalių sutikimą (susitarimą), t. y. tiek pradinio skolininko (pradinio kreditoriaus), tiek naujojo skolininko (naujojo kreditoriaus), tiek kreditoriaus (skolininko). Lietuvos teisė nesureikšmina pradinio skolininko sutikimo, kai jį pakeičia naujas skolininkas, manytina, dėl to, kad novacijos atveju pradinė prievolė pasibaigia, o nauja jo nesaisto, taip pat dėl to, kad pradiniam skolininkui yra naudinga būti atleistam nuo prievolės, todėl jo sutikimas yra neabejotinas. Kai pradinį kreditorių keičia naujas, tai, manytina, būtinas visų šalių sutikimas. Novacijos susitarimas sudaromas tarp prievolės šalių, iš kurių viena yra skolininkas, o kita – pradinis ir (arba) naujas kreditorius. Skolininkas sudarydamas novacijos susitarimą kartu išreiškia sutikimą dėl prievolės įvykdymo naujajam kreditoriui, pradinis kreditorius dėl skolininko atleidimo nuo prievolės jam, o naujasis kreditorius dėl reikalavimo teisės perėmimo. Kreditorių valios išraiška reikalavimo

⁴¹ AMBRASIENĖ, D. *Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Jurisprudencija, 2002, t. 28 (20), p. 96

⁴² BAKANAS, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Jusititia, 2003

⁴³ БРАГИНСКИЙ, М. И., ВИТРЯНСКИЙ В. В. *Договорное право*. Кн. 1., 2-е изд. Москва : Статут, 2005.

⁴⁴ *cksichtigung der Rechtsprechung des Reichsgerichts und des Bundesgerichtshofes*, Bd. 2, Teil 1. Berlin(-West) ; New York : Walter de Gruyter, 1974-1976, p. 17-18 (Paragraph 241-413)

perleidimo ir perėmimo atveju būtina. Sistemine cesijos institutą reglamentuojančių normų analizė leidžia daryti išvadą, jog nepakanka tik vienašališko kreditoriaus pareiškimo, kad jis perleidžia reikalavimą; būtina, kad naujasis kreditorius su tuo sutiktų.⁴⁵

Įvertinę anksčiau išdėstytus argumentus galime teigti, jog bandymas apibrėžti aiškius kriterijus novacijos bei cesijos ar *expromissio* institutų atskyrimui, manytina, nereikia absoliutaus jų izoliavimo vienas nuo kito. Kaip pastebėjome, bendrosios teisės tradicijos valstybės net tapatina šiuos institutus su novacija. *Cesijos* bei *expromissio* ryšys su novacija nuolat buvo pabrėžiamas romėnų teisėje ir tai suponavo jų glaudumą ir sąsają šiuolaikinės teisės kontekste, todėl šių institutų skiriamųjų požymių nustatymas dar nereikia, jog šių institutų teisės normos turi būti aiškinamos izoliuotai viena nuo kitos. Teisės normų sistema yra visuma normų, kurios negali tinkamai funkcionuoti izoliuotai ar atskirai viena nuo kitos, todėl teisės normos turi būti aiškinamos sistemiškai, atsižvelgiant į kiekvienos sistemą sudarančios normos turinį. Remiantis subsidiarumo principu bei cesijos ar *expromissio* institutų panašumu su novacija galima teigti, jog jų atžvilgiu gali būti įgyvendinamas subsidiarumo principas ir reikalavimo perleidimo ar atitinkamai skolos perkėlimo nuostatos novacijos teisiniam santykiams taikomos subsidiariai. Šiuo atveju subsidiarumo principas reiškia, kad reikalavimo perleidimą ar skolos perkėlimą reglamentuojančios teisės normos taikomos teisiniam santykiui tiek, kiek to teisinio santykio nereglamentuoja novacijos nuostatos ir kiek joms neprieštarauja.

2.2. NOVACIJOS ATSKYRIMAS NUO TEISMO NOVACIJOS IR TAIKOS SUTARTIES INSTITUTŲ

Romėnų teisės interpretuotojai pastebėjo sutartinės novacijos panašumą ne tik su cesija ir *expromissio* institutais, bet ir su taip vadinama teismo novacija. Teismo novacija pasireiškia dėl prievolės iškeliant bylą teisme. Romėnų laikais kiekviena proceso stadija buvo laikoma prievole novuojančiu veiksmu. Prievolės skolininkas po ieškinio jam

⁴⁵ AMBRASIENĖ, D. *Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Jurisprudencija, 2002 m., nr. 28 (20)

pareiškimo tapdavo atsakovu.⁴⁶ Proceso metu su ieškinio pareiškimu susijusi prievolė buvo eliminuojama ir pakeičiama atsakomybe dėl kondemnacijos (priteisimo). Atskirų proceso stadijų novuojamus veiksmus jau buvo pastebėję ir senosios respublikonų mokyklos teisininkai: „...prieš tapdamas atsakovu pagal ieškinį skolininkas privalo įvykdyti prievolę, po įstojimo į bylą jis privalo sutikti su būsimu sprendimu, po sprendimo priėmimo jis privalo įvykdyti priimtą sprendimą.“⁴⁷ Šiuolaikinės teisės kontekste teismo novacija galime kvalifikuoti tuos atvejus, kai skolininkui neįvykdžius prievolės, kreditorius kreipiasi į teismą su reikalavimu įpareigoti debitorių įvykdyti prievolę. Tokią kreditoriaus teisę numato LR CK 6.60 str., 6.61 str., 6.213 str., 6.223 str., 6.227 str. Šių normų turinys leidžia teigti, jog kreditoriaus reikalavimas skolininko atžvilgiu gali būti įpareigojimas įvykdyti prievolę natūra, o nesant tokios galimybės, įpareigojimas atlyginti nuostolius. Kreditoriui ir skolininkui taip pat suteikta teisė esant tam tikroms sąlygoms, numatytoms 6.223 str., kreiptis į teismą dėl sutarties pakeitimo.⁴⁸ Atsižvelgdami į šiuos argumentus galime teigti, kad kreditorius teismo procesui pasibaigus iš skolininko, vykdančio teismo sprendimą, gali gauti ne tą gėrį (ne tokį prievolės įvykdymą), kuris buvo šalių sulygtas pagal sutartį. Įvertinę tokį atvejį formaliu požiūriu galime konstatuoti prievolės novaciją. Vis dėlto tokioje situacijoje vietoj prievolės objekto (daikto, įvykdymo, t. y. gėrio, kurį siekia gauti kreditorius) priešpastatoma jo vertė – substitucija, kuri gali būti nustatyta ir novacija.

Išanalizavę teismo novacijos sampratą galime palyginti ją su sutartine novacija ir atskleisti esminius šių institutų skirtumus. Visų pirma ši specifinė teismo novacijos teisinė kategorija nukreipta į procesinės teisės sritį, o ne į materialinės, kurioje laviruoja sutartinė novacija. Novacija įvyksta dėl procesinių taisyklių įtakos, todėl skirtingai nuo novacijos, pagrįstos laisva šalių valia sudaryto susitarimo, teismo novacija dažnai vadinama tiesiog būtinaja, *novatio necessaria*.⁴⁹ Vis dėlto esminis skirtumas yra tas, jog sutartinės novacijos atveju būtina sutartis (6.141 str. 1 d., 6.154 str.), o teismas,

⁴⁶ ПЕРЕТЕРСКИЙ, И.С., et al. *Римское частное право*: учебник. Москва : Юриспруденция, 2001, р. 442

⁴⁷ Gajus. 3. 80. Ante litem contestationem dare debitorem oportere, post litem contestatam condemnari oportere, post condemnationem ludicatum facere oportere.

⁴⁸ MILIUKAS, E. *Novacija: teorija ir praktika*. Justitia. 2007., Nr. 4 (66)

⁴⁹ ПЕРЕТЕРСКИЙ И.С., et al. *Римское частное право* : учебник. Москва : Юриспруденция, 2001., р. 442

priteisdamas dėl neįvykdytos prievolės asmens patirtą žalą (ar kita), įvykdo substituciją. Taigi pačios prievolės, kurią skolininkas privalo įvykdyti kreditoriui pagal priimtą teismo sprendimą pakeičimas palyginus su sulygta sutartimi prievole, reiškia novaciją, tačiau naujos prievolės atsiradimas nėra sąlygotas prievolės šalių valios aiškios išraiškos, o sąlygotas procesinės teisės nuostatų (teisėjo sprendimo, įrodymų, prievolės įvykdymo galimumo ir kt.), todėl teismo novacija neturi būti tapatinama su sutartine novacija.

Dažnai sutartinė novacija lyginama ir su novacija vykdoma taikos sutarties forma. Rusijos doktrinoje teigiama, kad prievolės novacija dažnai vykdoma taikos susitarimo forma, kuriame šalys tarpusavio nuolaidų pagrindu nustatinėja ginčijamos prievolės sąlygas, iš esmės keisdamos ją nauja – neginčijama. Tuo atveju, kai taikos susitarimas sudaromas teismo proceso metu, tai jis ne tik turi atitikti civilinių teisinių sandorių galiojimui keliamus reikalavimus, bet ir procesinio pobūdžio sąlygas.⁵⁰ Vadinas, anot autoriaus, tuo atveju, kai šalys siekia tarpusavio susitarimo taikos sutarties forma, vyksta novacija. Manytina, toks požiūris abejotinas atsižvelgiant į skirtingus taikos sutarties ir novacijos institutų tikslus. Taikos sutarties tikslas – išspręsti kilusį tarp šalių teisminį ginčą arba užkirsti kelią kilti teisminiam ginčui ateityje, arba išspręsti teismo sprendimo įvykdymo klausimą arba kitus ginčytinus klausimus (LR CK 6.983 str. 1 d.). Novacijos tikslas – panaikinti šalis saistančią esamą prievolę ir sukurti ją pakeičiančią naują prievolę (LR CK 6.141 str. 1 d.). Tuo atveju, kai taikos sutarties institutą reglamentuoja materialinė civilinė teisė, tai prievolių novaciją galime vertinti kaip vieno iš tarp šalių kilusio ginčo išsprendimo tarpusavio susitarimu būdų – taikos sutarties viena iš galimų teisinių pasekmių. Tada taikos sutartį galime apibūdinti tik kaip formą, į kurią įvelkamas prievolės novacijos susitarimas. Jeigu taikos susitarimą reglamentuoja civilinio proceso taisyklės, tai, manytina, dėl civilinio proceso taisyklių įtakos novacija, nors ir išreikšta susitarimo forma, visgi praranda savo sutartinį pobūdį. Civiliniame procese taikos sutartis įgyja naują reikšmę, nes tokį šalių susitarimą tvirtina teismas, tuo jai suteikdamas vykdytino dokumento, kurio pagrindu išduodamas vykdomasis raštas, teisinę galią.

⁵⁰ ШИЛОХВОСТ О.Ю., at al. *Комментарий к гражданскому кодексу российской федерации части первой (постатейный)*. ред. О. Н. Садикова. 3-е издание. Москва: Контракт- инфра, 2005.

Tiek teismo novacija neturi būti tapatinama su prievolių novacija, tiek taikos susitarimas neturi būti jai prilyginamas, ypač tais atvejais, kai tarp šalių kilęs ginčas sprendžiamas teismine tvarka ir taikomos civilinio proceso taisyklės.

2.3. NOVACIJOS ATSKYRIMAS NUO PRIEVOLIŲ MODIFIKAVIMO BEI PRIEVOLIŲ PRIPAŽINIMO

LR CK įtvirtinta novacijos samprata suponuoja nuomonę, kad novacija – tai pradinės prievolės pakeitimas nauja, nulemiantis pradinės prievolės panaikinimą. Tačiau ne bet kokią prievolės pakeitimą galime laikyti novacija. CK 6.142 str. aiškiai apibrėžia prievolių pakeitimo veikslių ratą, kurie nelaikytini novacija, tai yra prievolės įvykdymo termino pratęsimas ar sutrumpinimas, dokumento apie prievolės buvimą išdavimas ar šio dokumento pakeitimas, taip pat kitoks papildomas prievolės modifikavimas. Pateiktas nepatenkančių į novacijos apibrėžimo apimtį teisinių veikslių sąrašas nėra baigtinis, galimi ir kiti veiksmai, kurie traktuotini kaip prievolės modifikavimas. Manytina, jog LR CK (6.141 str. 1d., 6.880 str. 1 d.) esminiais prievolės turinio pakeitimais pripažįsta tokių prievolės elementų kaip dalykas, įvykdymo būdas ar teisinė prigimtis pakeitimą.

Novacijos instituto taikymo prasme svarbu atskirti prievolės objekto ir prievolės dalyko apibrėžimus. Teisės doktrinoje teigiama, kad prievolės dalykas yra tai, dėl ko atsirado prievolė. Tačiau tai ne tiek konkretus turtas, kiek skolininko veiksmai, kuriuos jis privalo atlikti, tai yra įvykdymas, kurio kreditorius tikisi iš skolininko ir kuris skolininkui privalomas.⁵¹ LAT padarė išvadą, kad turtas yra prievolės įvykdymo objektas, o ne prievolės dalykas.⁵² Šis aspektas yra reikšmingas vertinant, ar prievolės objekto pakitimo konstatavimas yra pagrindas novacijos taikymui. Pavyzdžiui, ar žemės sklypo padidėjimas ir naujos kainos nustatymas yra esminis prievolės pakeitimas, sąlygojantis novacijos įvykdymą. Apeliacinės instancijos teismas tokio pobūdžio prievolės pakeitimą pripažino novacija.⁵³ Tačiau, manytina, jog šiuo atveju pakitimai

⁵¹ MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002., p. 47

⁵² Plačiau apie prievolės dalyko sampratą 31-32 psl.

⁵³ Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. spalio 13 d. nutartis c. b. UAB „Avižienių projektai“ v. „Ekologinės statybos“, UAB „Interpro investicija“, A. D., Nr. 2A-335/2010.

nukreipti į sutarties objektą – žemės sklypą, o prievolės dalykas išliko tas pats – kainos sumokėjimas ir žemės sklypo perdavimas. Apeliacinis teismas novacijos taikymą grindžia susitarimo dėl visiškai naujo objekto bei vienos iš šalies pakeitimo aplinkybėmis. Tačiau įstatymas novacijos nesieja su sutarties objekto pakitimo sąlyga. Vadinasi, situacijos, kai pakeitimai vyksta sutarties objekto atžvilgiu, o prievolės dalykas, įvykdymo būdas ar teisinė prigimtis nekinta, negalime laikyti novacija, o galime tik konstatuoti neesminio prievolės modifikavimo faktą. Kitaip būtų vertinama situacija, kai novacija įvyktų ikisutartinių santykių metu sudarius preliminariąją sutartį. Pavyzdžiui, LAT konstatavo, kad tuo atveju, kai prievolės dalyką sudaro išipareigojimas sudaryti turto pirkimo-pardavimo sutartį, būtina įvertinti, ar sutartyje aptarto turto (prievolės objekto) pasikeitimas yra esminis, kad reikštų pradinės prievolės pakeitimą nauja prievole (novacija). Jeigu dėl pakitusių sąlygų (dalies žemės sklypo perleidimo, vieno iš objektų perleidimo ar kitokio netekimo ar praradimo, turto rinkos vertės kitimo ir kt.) sutartis neesmingai modifikuojama, tai atsižvelgiant į bylos aplinkybes, gali nesudaryti pagrindo šį pasikeitimą vertinti kaip prievolės dalyko novacijos.⁵⁴ Vadinasi, preliminarios sutarties novacijos atveju objektas turi esminės reikšmės vertinant, ar novacija įvyko, ar pasikeitė pradinės sutarties dalykas. Šioje nutartyje teismas sprendamas klausimą dėl novacijos vertino prievolės objekto pakitimų esmingumą. Objekto dalies perleidimą, vieno iš objektų perleidimą, netekimą, praradimą, objekto turto vertės kitimo aplinkybes teismas vertino kaip neesminį prievolės modifikavimą ir nepripažino prievolės dalyko pakitimo. Analizuojant pateiktą LAT poziciją kyla klausimas, koks prievolės objekto pakitimas būtų laikomas esminiu, kad įvyktų novacija? Įstatymas aiškiai numato, kad novacija siejama su prievolės dalyko, įvykdymo būdo ar teisinės prigimties pakitimais. Vadinasi, tik šių prievolės turinio elementų pakitimą galime laikyti esminiu ir sieti su novacijos taikymu. Manytina, kad prievolės objekto ir kitų jos elementų pakitimas turi reikšmės novacijai tik tuo atveju, kai tai daro reikšmingą įtaką esminių prievolės elementų (prievolės dalykui, įvykdymo būdai, teisinei prigimčiai, pobūdžiui) pokyčiams.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 29 d. nutartis c. b. UAB „Avižienių projektai“ v. „Ekologinės statybos“, UAB „Interpro investicija“, A. D., Nr. 3K-3-145/2011

Pažymėtina, kad diskusinis klausimas dėl prievolės objekto įtakos novacijai buvo svarstytas ir romėnų teisėje. Tas pats prievolės objektas (*idem debitum*) buvo laikomas viena iš būtinų novacijos taikymo sąlygų, vėliau Justinianas novacija pripažino ir tuos atvejus, kai prievolės objektas buvo keičiamas kitu. Romėnų teisėje susiformavusią poziciją galime aiškinti kaip galimybę novaciją sieti ir su prievolės objekto pakeitimu. Prievolės objekto pasikeitimas nėra novacijos būtinas požymis, tačiau tai dar nereiškia, jog jo negalime sieti su novacija, jei tenkinamos visos kitos būtinios novacijos taikymo sąlygos.

Prievolės įvykdymo būdas suprantamas kaip skolininko įsipareigojimas įvykdyti prievolę tokiu būdu, kuris aptartas sutartyje ar įstatymuose.⁵⁵ LR CK 6.142 str. teisės normos turinio analizė leidžia teigti, jog šiuo atveju prievolės pakeitimo fakto nepaneigsime, tačiau šis pakeitimas nėra tiek reikšmingas, kad sukeltų prievolės šalims novacijai būdingus teisinius padarinius. Rusijos Federacijos arbitražo teismo apžvalgoje paaikškinta, jog šalių susitarimas, kuriuo keičiama atsiskaitymo tvarka ir terminai pagal kreditavimo sutartį nereiškia prievolės įvykdymo būdo pakeitimo, todėl nelaikoma novacija.⁵⁶ Anot E. Miliuko, aiškinant novacijos tikslą – naujos prievolės sukūrimą siekiant panaikinti esamą, pakeitimas turėtų keisti sutartį iš esmės, nes kitaip tai bus sutarties modifikavimas.⁵⁷

Prievolės įvykdymo būdo pakeitimas dažnai sukelia keblumų vertinant, ar įvyko novacija ar įprastas sutarties modifikavimas. CK 6.142 str. aiškiai apibrėžta, kokio pobūdžio sutarties pakeitimus neturime laikyti novacija, tačiau ši norma kartu nukreipia ir į kitokį „papildomą prievolių modifikavimą“. Terminas „modifikavimas“ reiškia pakeitimą nekeičiantį objekto esmės.⁵⁸ Interpretuojant šio termino reikšmę prievolės bei sutarties kontekste, manytina, jog jis turėtų būti aiškinamas kaip sutarties sąlygų koregavimas: papildymas, neesminių sąlygų pakeitimas, sutarties detalizavimas ir kt.⁵⁹ Palyginimui, Latvijos civilinis kodeksas įtvirtina baigtinį sąrašą sutarties sąlygų, kurių

⁵⁵ BAKANAS, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003.

⁵⁶ Президиум Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации Информационные письма от 21 декабря 2005 г., Nr. 103

⁵⁷ MILIUKAS, E. *Novacija: teorija ir praktika*. Justitia, 2007, nr. 4 (66), p. 47

⁵⁸ VAITKEVIČIŪTĖ, V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas, 2007, p. 728.

⁵⁹ MILIUKAS E. *Novacija: teorija ir praktika*. Justitia, 2007, nr. 4 (66), p. 47.

pakeitimas nereiškia novacijos ir palieka galioti pradinę prievolę, t. y. apibrėžtų mokėjimo terminų pakeitimas ar patikslinimas, palūkanų nustatymas, palūkanų normos keitimas, skolos sumos sumažinimas, galiojančią skolą patvirtinančio dokumento išdavimas (Latvijos CK 1875 str.).⁶⁰ Manytina, šie veiksmai nelaikytini novacija, nes nekeičia sutarties esmės, todėl turi būti kvalifikuojami kaip prievolės papildomas modifikavimas. Neabejotina, kad šalims šių sąlygų pakeitimas gali turėti didelės reikšmės, taip pat jie gali sutartyje nurodyti šias sąlygas kaip esmines, tačiau bet kuriuo atveju tai nereikš novacijos, kadangi nesikeis pačios prievolės esmė.

Taigi ne visi prievolės pakeitimo veiksmai išoriškai turintys novacijos požymių pripažįstami novacija. LAT vienoje iš nutarčių yra pripažinusi, kad „naujos šalies prisijungimas prie esamos sutarties yra jos modifikavimas, bet ne novacija“⁶¹ Tačiau šios bylos aplinkybių kontekste novacijai tarp šalių pripažinti pritrūko novacijos sąlygos – prievolės šalių aiškaus ir neabejotino valios išreiškimo pakeisti vieną prievolę kita, įvykdymo. Todėl vien naujos šalies prisijungimo prie sutarties fakto konstatavimas dar nereiškia, jog įvyko sutarties pakeitimas, o ne novacija. Konkrečios situacijos ir sutarties kontekste būtina vertinti, ar pakeitimas atitinka novacijos sąlygas. Jeigu visos novacijos sąlygos nėra tenkinamos, tai tokį teisinį veiksma galime pripažinti neesminiu prievolės modifikavimu.⁶²

Vokietijos teisės doktrinoje taip pat pažymima, kad tik esamo galiojančio prievolinio santykio pagrindo, esmės (vok. – *Schuldgrund*) pakeitimas reiškia novaciją, o neesminių prievolės elementų modifikavimas laikomas sutarties pakeitimu. Abejotina, ar galima daryti prielaidą, kad susitarančiųjų šalių valia vykdant novaciją nukrypsta į siaurus turinio pakeitimus. Naujos prievolės sukūrimas tik tada priimtinas, kai susitariančios šalys akivaizdžiai pakeičia pradinį prievolinį santykį nauju ir jų reikalavimams reikšti suteikiamas nuo pradinio teisinio pagrindo visiškai besisikiriantis

⁶⁰ Гражданский кодекс Латвийской Республики. Prieiga per internetą: <<http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1260168&subID=100123791,100123796,100123806,100124423,100124476#text>> [žiūrėta 2012-03-12]

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001m. gruodžio 17 d. nutartis c. b. *Vanik Armenakian Eksport Import v A. S. ir UAB "Marnika"*, Nr. 3K-3-1283/2001

⁶² Президиум Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации. Информационные письма от 21 декабря 2005 г., N 103

naujas pagrindas.⁶³ Visgi, manytina, jog kiekvienas atvejis yra unikalus ir vertinant jį turi būti atsižvelgta į novaciją kvalifikuojančius požymius bei konkrečias aplinkybes. Išspręsti novacijos ir prievolės modifikavimo atskyrimo klausimą sutarties šalims yra svarbu ir būtina, kadangi, atvirkščiai negu neesminis sutarties pakeitimas, novacija sukelia šalims reikšmingas teises pasekmes.

Prievolės novaciją praktikoje nesunku supainioti ir su prievolės pripažinimo ar kitaip sustiprinimo veiksmu. Prievolės gražinti skolą pripažinimas nelaikomas novacija, kadangi šiuo teisiniu veiksmu prievolė nėra keičiama, o tik iš naujo yra pradedama skaičiuoti ieškinio senaties termino eiga. Šį argumentą patvirtina ir tarptautinės komercinės teisės principai, kurie numato, kad pripažinimas nesukuria naujos prievolės, o tiksliai nutraukia ieškinio senaties terminą.⁶⁴ Be to, skolos pripažinimas – vienašalis sandoris, o novacija pagrįsta šalių susitarimu, tai yra dvišaliu susitarimu.⁶⁵

Apibendrinę išdėstytus argumentus galime teigti, kad kylant novacijos atskyrimo nuo kitų teisės institutų problemai vadovujamasi nustatytais pagrindiniais atskyrimo kriterijais: skolos perkėlimo ir cesijos atveju – prievolės galiojimo tęstinumo, novacijos atveju – prievolės pasibaigimo ir naujos sukūrimo, teismo novacijos atveju – prievolės objekto substituto, taikos sutarties – novacijos formos ir skirtingo tikslo, prievolių modifikavimo – prievolės pakeitimo esmingumo, prievolės pripažinimo – ieškinio senaties atnaujinimo ir sandorio rūšies.

63

cksichtigung der Rechtsprechung des Reichsgerichts und des Bundesgerichtshofes. Bd. 2. Teil 1. Berlin(-West) ; New York : Walter de Gruyter, 1974-1976, p. 17-18, Paragraph 241-413

64 2004 metų UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai (UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts). Neformali tarptautinė civilinės teisės kodifikacija. Prieiga per internetą:

<<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>>

[žiūrėta 2012-03-27]

65 VITKEVIČIUS P., et al. *Civilinė teisė*: vadovėlis. Kaunas: Vija, 1997, p. 455

3. NOVACIJOS INSTITUTO POŽYMIAI, TAIKYMO SĄLYGOS IR ĮGYVENDINIMO BŪDAI

Novacijos sampratos prigimties, formavimosi etapų, raidos bei ją nuo kitų civilinės teisės institutų skiriančių požymių analizė suponuoja tik jai būdingų ypatybių komplekso apibrėžimą, o tai palengvina šio instituto taikymą ir interpretavimą. Tam tikri novacijos ypatumai atsiskleidė per prieš tai analizuotus jos istorinius aspektus bei sąsają su kitais institutais, todėl toliau gvildenant novacijos sampratos turinį, į tai bus atsižvelgta kaip į esminį pagrindą lemiantį vienos ar kitos novacijos sampratos aiškinimo pozicijos pasirinkimą. Šiame skyriuje jau bus prieita prie galutinio ir esminio novacijos sampratos analizės tikslo – išaiškinti novacijos instituto apraiškas šiuolaikinėje Lietuvos civilinėje teisėje, išvelgti pagrindinius jos požymius, taikymo sąlygas, įgyvendinimo būdus, skirtumus ir panašumus su kai kurių užsienio valstybių novacijos institutais, išvelgti reguliavimo ir interpretavimo prieštaravimus.

LR CK novacijos institutą reglamentuoja šeštosios knygos IX skyriaus trečiasis skirsnis. 6.141 str. 1 d. pateikta novacijos samprata ir pagrindiniai jos požymiai: „Prievolė baigiasi, jeigu šalys vietoj esamos prievolės savo susitarimu sukuria pradinę prievolę pakeičiančią naują prievolę, turinčią skirtingą negu ankstesnioji prievolė dalyką ar skirtingą įvykdymo būdą (*novacija*).“⁶⁶ Tačiau šis straipsnis numato, jog novacija laikoma ir pradinio skolininko pakeitimas nauju, kai pradinį skolininką kreditorius atleidžia nuo prievolės įvykdymo, taip pat tie veiksmai, kai pagal naują sutartį naujas kreditorius pakeičia ankstesnįjį, o skolininkas atleidžiamas nuo prievolės įvykdymo ankstesniam kreditoriui. Taigi komentuojama norma nustato, kad prievolė gali baigtis pakeista kita prievole ne tik abiejų, bet ir vienos iš prievolės šalių.⁶⁷ Palyginimui, RF CK novacijai reglamentuoti skirtas tik vienas straipsnis. RF CK 414 str. 1 d. nustatyta, kad prievolė baigiasi šalių susitarimu dėl esamos pirminės prievolės pakeitimo kita prievole tarp tų pačių asmenų, numatančią skirtingą dalyką ar įvykdymo būdą (*novacija*). Vokietijos CK novacijos institutas apskritai nereglamentuotas, tačiau jis analizuojamas Vokietijos teisės doktrinoje, kurioje novacija apibūdinama kaip naujojo prievolinio

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Civilinis Kodeksas. Valstybės žinios. 2000, nr.74-2262

⁶⁷ BAKANAS, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Jusititia, 2003, p.182

santykio sutartinis pagrindas vienu metu pašalinantis ankstesnį galiojantį prievolinį santykį ir jį pakeičiantis nauju.⁶⁸ Novacijos samprata Vokietijos teisėje ir Lietuvos teisėje iš esmės panaši, tačiau Vokietijoje neakcentuojamas *inter novas personas* kaip būtinas novacijos elementas.

Iš pateiktų apibrėžimų matome, kad novacija yra vienas iš prievolinio teisinio santykio pabaigos pagrindų, todėl novaciją reglamentuojančios normos įterptos į prievolių pabaigą reglamentuojantį atskirą CK skyrių. Novacijos sampratą apibūdinančios normos analizė leidžia teigti, jog siekiant įvykdyti novaciją būtinas tam tikrų novacijos sąlygų visumos įgyvendinimas. LR CK numatyta novacijos sąlygų visuma perimta iš Justiniano laikų romėnų teisės, todėl nustatant jų turinį atsižvelgsime į istorinį novacijos instituto kontekstą. Norint išsamiau atskleisti novacijos sąlygų esmę būtina suskaidyti juos į blokus, kiekvienas iš kurių bus nagrinėtinas atskirai, bei nustatyti tų blokų tarpusavio ryšį. Nuo sąlygų visumos įgyvendinimo priklausys, ar apskritai galimas novacijos instituto taikymas, o atskira kiekvienos sąlygos analizė pašalins bet kokią suklydimo novacijos kvalifikavimo procese tikimybę.

3.1. SĄLYGOS APIBŪDINANČIOS NOVUOJAMĄ PRIEVOLE

3.1.1. PRIEVLĖS GALIOJIMAS

CK 6.141 str. 3 d. numatyta, kad novacija galima tik tais atvejais, kai galioja ankstesnė prievolė. Pradinės prievolės galiojimo reikalavimas grindžiamas tuo, kad iš ne teisės negalima teisė.⁶⁹ Pastebėtina, kad Rusijos teisė taip pat įtvirtina galiojančios prievolės kaip novacijos įvykdymo sąlygą, kadangi kalbama apie esamos (egzistuojančios) prievolės pakeitimą nauja. Plačiau šį straipsnį aiškinančioje Rusijos teisės doktrinoje teigiama, kad novacijos įvykdymui būtinas tiek pirminės, tiek naujos prievolės galiojimas. Pirminės prievolės negaliojimas reiškia ir jos pagrindu atsiradusios naujos prievolės negaliojimą. Tuo tarpu naujos prievolės negaliojimas reiškia, kad šalys liko susaistytos pirminės prievolės ir novacija neįvyko. Vadinasi, kai pradinė prievolė

⁶⁸ *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Bd. 2. Schuldrecht. Allgemeiner Teil (§§ 241-432). Redakteur Helmut Heinrichs. München: C. H. Bech'sche Verlagsbuchhandlung, 1985., p. 1133

⁶⁹ MILIUKAS E. *Novacija: teorija ir praktika*. Justitia, 2007, nr. 4 (66), p. 47.

negalioja, novacija negalima, nes negalima panaikinti prievolės, kurios visai nėra ar nebuvo. Lietuvos teismų praktika taip pat turi aiškia poziciją šiuo klausimu. LAT nutartyje aiškinant novacijos instituto taikymą numatyta, kad novacija galima tik tuo atveju, kai galiojanti prievolė yra keičiama kita galiojančia prievole, tačiau jeigu pradinė prievolė yra pripažinta negaliojančia, tai nebus ir novacijos. Remdamasis konkrečiomis bylos aplinkybėmis teismas pripažino visas ginčo buto pirkimo–pardavimo sutartis niekinėmis ir negaliojančiomis, todėl nenumatė galimybes keisti jas kitokia galiojančia prievole⁷⁰ Laikomasi nuomonės, jog negaliojančios prievolės novacijos pagrindu atsiradusi nauja prievolė taip pat pripažįstama negaliojančia.⁷¹

Pastebėtina, kad Vokietijos teisės doktrinoje prievolės galiojimo kaip novacijos sąlygos klausimas išspręstas kitaip. Remiantis šios valstybės teisiniu reglamentavimu doktrina skiria tam tikras novacijos rūšis: 1) abstrakčią ir 2) kauzalinę. Pagal kauzalinę novaciją naujos prievolės atsiradimas yra priklausomas nuo pradinės prievolės galiojimo; skolininkas gali remtis tuo, kad pradinė prievolė negalioja. Pagal abstrakčią novaciją skolininkui tokia prieštaravimo galimybė nenumatyta. Daugiausia ką jis gali padaryti, tai pareikšti atgręžtinį reikalavimą pagal Vokietijos civilinio kodekso 812 str. 2 d. (vok. – *kondizieren*) arba tomis pačiomis sąlygomis pareikšti prieštaravimą dėl nepagrįsto praturtėjimo pagal 821 str.⁷² Vadinasi, atsižvelgiant į novacijos rūšį Vokietijos teisėje numatytas skirtingas subjektinių skolininko teisių gynimo dėl novuojamos prievolės negaliojimo teisinis pagrindas, tačiau pati prievolės galiojimo kaip novacijos sąlyga taip pat egzistuoja.

Anglijos teisės doktrina išskiria keturias pagrindines novacijos taikymo sąlygas, iš kurių dvi nustato reikalavimus dėl pradinės ir naujos prievolės galiojimo.⁷³

Vadovaujantis šiais argumentais galime teigti, jog prievolės galiojimo sąlyga yra svarbi novacijos vykdymui. Pradinė prievolė ir naujoji prievolė susaistytos tam tikru tarpusavio priklausomybės ryšiu galiojimo aspektu, kuris sukelia reikšmingas pasekmes

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 9 d. nutartis c. b. *D. V. ir E. V. v R. K., L. N., A. Ž.*, Nr. 3K-3-84/2005

⁷¹ Постановление Федерального Арбитражного суда Московского округа от 26.04.2004 г. по делу № КГ-А41/2968-04

⁷² *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Bd. 2. Schuldrecht. Allgemeiner Teil (§§ 241-432). Redakteur Helmut Heinrichs. München: C. H. Bech'sche Verlagsbuchhandlung, 1985., p. 818

⁷³ RAMANATHA AIYAR, P. *Advanced Law Lexicon*. Third Edition. 2005, p. 3253-54.

novacijos kvalifikavimui. Konstatuojant, ar įvyko prievolės novacija, pirmiausia turi būti išspręstas esminis klausimas dėl prievolės galiojimo, kadangi nuo atsakymo į jį priklausys, ar novacija apskritai galima. Prievolės galiojimo klausimas turi būti sprendžiamas atsižvelgiant į LR CK nuostatas dėl sandorių negaliojimo pagrindų (CK pirmos knygos antros dalies IV skyrius). Netinkamai išspręstas šalis saistančios sutarties galiojimo klausimas gali nulemti novacijos instituto taikymo klaidas ir sukelti neigiamas pasekmes sutarties šalims.

3.1.2. NAUJOS PRIEVOLĖS POŽYMIAI

Kita ne mažiau reikšminga sąlyga novacijos įvykdymui yra prievolės naujumas. Nauja prievole šalys panaikina esamą sukurdamos naujus teisinius santykius. Nauja prievolė taip pat privalo būti galiojanti.⁷⁴ Jeigu negalioja naujoji sutartis, novacija laikoma neįvykusia ir lieka galioti pradinė prievolė.⁷⁵ Prievolės naujumą lemia ją skiriančių nuo pradinės prievolės požymių visuma, kuri aprėpia arba prievolės dalyką, arba įvykdymo būdą, arba teisinę prigimtį, arba šių požymių kompleksus, todėl galime teigti, jog ši sąlyga glaudžiai susijusi su įstatymiškai įtvirtinta kita būtina novacijos sąlyga – skirtingo dalyko ir įvykdymo būdo sąlyga. Palyginimui, Latvijos CK 1868 str. novaciją sieja su prievolės teisinės prigimties ar esminių sąlygų pakeitimu⁷⁶ nekonkretindamas, kokius prievolės elementus aprėpia tos sąlygos, todėl šios teisės normos aiškinimas gali būti platesnio pobūdžio ir aprėpti ne tik prievolės dalyką ar įvykdymo būdą.

Naujos sutarties sudarymas tarp šalių dar nereiškia, jog pasiektas novacijos rezultatas – privalomas elementas yra tai, kad naujoji prievolė turėtų skirtingą negu ankstesnioji prievolė dalyką ar skirtingą įvykdymo būdą (CK 141 str. 1 d.). Tokia pati nuostata įtvirtinta ir RF CK. LAT naujos prievolės požymiu pripažino ir prievolės šalies pakeitimą: „Nauja prievolė novacijoje reiškia skirtingą prievolės dalyką, skirtingą

⁷⁴ MILIUKAS E. *Novacija: teorija ir praktika*. Justitia, 2007, nr. 4 (66), p. 47.

⁷⁵ BAKANAS, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003, p.182

⁷⁶ Гражданский кодекс Латвийской Республики. Prieiga per internetą: <<http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1260168&subID=100123791,100123796,100123806,100124423,100124476#text>> [žiūrėta 2012-03-12]

įvykdymo būdą ar skolininko arba kreditoriaus pakeitimą nauju (CK 6.141 straipsnio 1 dalis).⁷⁷ Atsižvelgiant į Lietuvos civilinėje teisėje įtvirtintą platesnės novacijos sampratą su *inter novas personas* elementu, šis teiginys yra teisingas, tačiau reikalauja patikslinimo: vien skolininko ar kreditoriaus pasikeitimas nelemia prievolės naujumo ir novacijos įvykdymo. Remiantis Lietuvos teisės doktrina galime tvirtinti, kad prievolės šalių pasikeitimą pripažinti prievolės naujumo požymiu galima tik tuo atveju, jei jis seka kartu su kitomis prievolės naujumo savybėmis: skirtingu nuo ankstesnės prievolės dalyku ar įvykdymo būdu, ar teisine prigimtimi. Taigi prievolė nebus pripažinta nauja, jei sudarius naują sutartį įvyks prievolės šalių pasikeitimas, tačiau nebus nustatyta, kad kartu pasikeitė bent vienas iš prievolės elementų: dalykas, įvykdymo būdas, teisinė prigimtis. Todėl nėra tikslinga naujumo elementą sieti vien su skolininko ar kreditoriaus pakeitimu, nes tai gali lemti dviejų skirtingų civilinės teisės institutų, novacijos ir cesijos arba skolos perkėlimo, atskyrimo problemą.

Konkrečių prievolės turinio elementų kaip prievolės naujumo požymių įstatyminis įtvirtinimas išsprendžia novacijos atskyrimo nuo prievolės pakeitimo ar kitų į prievolę nukreiptų teisinių veiksmų problematiką. Tačiau siekiant išvengti novacijos taikymo klaidų, šios teisinės kategorijos turi būti tiksliai apibrėžtos. Lietuvos teisės doktrinoje teigiama, kad prievolės dalykas yra tai, dėl ko atsirado prievolė. Tai yra veiksmas, kurį skolininkas privalo atlikti arba, atvirkščiai, nuo kurio privalo susilaikyti.⁷⁸ Kiekviena prievolė turi konkretų dalyką, tai yra, tai dėl ko šalys susitarė (perduoti daiktą, teikti paslaugas, neatlikti tam tikrų veiksmų ir pan.)⁷⁹ Kas sudaro prievolės dalyką, sprendžiama pagal tai, kokia yra kreditoriaus reikalavimo teisė ir atitinkamai skolininko pareiga. Prievolės dalykas apibrėžiamas CK 6.3 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad prievolės dalyku gali būti bet kokie veiksmai (veikimas, neveikimas), kurių nedraudžia įstatymai ir kurie neprieštarauja viešajai tvarkai ar gerai moralei. Skolininkas gali būti įpareigojamas atitinkamai veikti arba neveikti (ką nors duoti; ką nors padaryti; ko nors nedaryti). Turtinių prievolių šalių teisės ir pareigos yra susijusios su konkrečiu turtu

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 4 d. nutartis c. b. *AB bankas „Hansabankas“ v M. D.*, Nr. 3K-3-553/2008

⁷⁸ MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002., p. 48

⁷⁹ AMBRASIENĖ D., BARANAUSKAS E., BUBLIENĖ D. *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: LTU, 2004, p. 16

(pastatais, žemės sklypais ir kt.), tačiau tai nereiškia, kad prievolės dalykas yra turtas. Prievolės dalykas yra kreditoriaus ir skolininko teisės bei pareigos, susijusios su konkrečiu turtu, arba dėl jo atliekami veiksmai ar neveikimas.⁸⁰ Praktikoje prievolės dalykas dažniausiai siejamas su sutarties pobūdžiu (nuomos sutartis keičiama pirkimo-pardavimo sutartimi, neatlygintinė panaudos sutartis keičiama atlygintine nuomos sutartimi).⁸¹ Taigi apibendrinus teismų praktikoje ir doktrinoje pateiktus apibrėžimus galime konstatuoti, kad prievolės dalyku pripažintini prievolės šalių veiksmai ir tai yra esminis prievolės elementas, be kurio ji negalėtų egzistuoti.

D. Ambrasienė teigia, kad atvejai, kai bankas su klientu sudaro bendrą kreditavimo sutartį sujungdamas visus kliento kreditus į vieną, laikomi novacija.⁸² Europos Sąjungos teisėje novacija pripažįstami atvejai, kai kredito įstaigos su kita sandorio šalimi sudaro dvišales sutartis, pagal kurias priešpriešinės pretenzijos ir įsipareigojimai automatiškai sujungiami taip, kad pagal šią sutartį viena gryna pretenzijų ir įsipareigojimų suma fiksuojama kiekvieną kartą ir tokiu būdu sudaroma abi puses įpareigojanti viena nauja sutartis, panaikinanti visas ankstesnias.⁸³ Tačiau teismai linkę tokiai nuomonei prieštarauti savo poziciją grįsdami tokiais teismų praktikoje suformuluotais argumentais: „Jeigu kredito sutartis keičiama taip, kad nesikeičia pareiga, kurios esmė – grąžinti pinigus, tai prievolės dalykas nesikeičia, ir tuo pagrindu novacijos nėra (CK 6.3 straipsnis). Paskolos rūšies pakeitimas, jeigu prievolės dalyku išliko pinigų grąžinimas, nereiškia novacijos.“⁸⁴ Panaši situacija susiklostė ir Rusijos teismų praktikoje. Šalys pasirašė susitarimą, kurį pavadino susitarimu dėl prievolės pasibaigimo novacijos būdu, ir jame skolininko prievolės, kilusias iš keleto kreditavimo sutarčių, per tam tikrą laikotarpį sudarytų su tuo pačiu kreditoriumi, visa apimtimi panaikino novuodami į paskolos prievolę. Rusijos arbitražinis teismas nustatė, kad šis susitarimas negali būti pripažintas novacija, nes šiuo atveju neegzistuoja įstatymų leidėjo nustatytų būtinų

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 29 d. nutartis c. b. UAB „Avižienių projektai“ v. „Ekologinės statybos“, UAB „Interpro investicija“, A. D., Nr. 3K-3-145/2011

⁸¹ MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002, p. 50

⁸² *Ibid.* p. 97

⁸³ 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybo direktyva 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo (nauja redakcija). OL, 2010 L 239M.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 4 d. nutartis c. b. AB bankas „Hansabankas“ v M. D., Nr. 3K-3-553/2008

novaciją kvalifikuojančių požymių. Prievolės dalykas faktiškai išliko tas pats (piniginių lėšų gražinimas pagal ankstesnes kreditavimo sutartis), taip pat nepasikeitė ir prievolės įvykdymo būdas (piniginių lėšų kreditoriui sumokėjimas). Savo prigimtimi šis susitarimas laikomas susitarimu dėl kreditavimo sutarčių sąlygų pakeitimo, apibrėžiančiu gražintinų piniginių lėšų sumą ir šių lėšų gražinimo terminą, paliekant galioti visas kitas ankstesnes kreditavimo sutarties sąlygas. Teismas patvirtino, kad kreditavimo sutartis laikoma tik viena iš paskolos sutarties rūšių, todėl prievolės teisinės prigimties pokyčio nekonstatavo.⁸⁵ Novacija nebuvo pripažinta, kadangi atsiradusi prievolė neatitiko prievolės naujumo požymio – skirtingo nuo pradinės prievolės dalyko, todėl, manytina, šiais atvejais galime konstatuoti tik neesminių sutarties sąlygų pakeitimą.

Prievolės įvykdymo būdas reiškia skolininko pareigą įvykdyti prievolę tokiu būdu, kuris aptartas sutartyje ar įstatyme.⁸⁶ Vartojama sąvoka „įvykdymo būdas“ reiškia visumą prievolės vykdymo sąlygų: mokėjimo būdą, įvykdymo vietą, laiką, kokybę ir t. t.⁸⁷ Nors prievolės įvykdymo būdas kaip teisinė kategorija apima nemažai prievolės elementų, tačiau ne kiekvieno iš jų pakeitimas lemia novaciją. Kaip anksčiau jau buvo minėta, novacija siejama su esminiu pradinės prievolės pokyčiu. Prievolės įvykdymo termino pratęsimas, dokumento apie prievolės buvimą ar šio dokumento pakeitimas, taip pat kitoks papildomas prievolės modifikavimas nelaikomas novacija.⁸⁸ Bendraja prasme prievolės įvykdymo būdo pasikeitimu pripažįstamas prievolės sumokėti už vieną prekę pakeitimas prievole perduoti kitą prekę.⁸⁹ Tokio pobūdžio prievolės įvykdymo būdo pakeitimas pripažįstamas prievolės naujumo požymiu ir tenkina novacijos sąlygą. Tačiau ar galima pripažinti prievolės įvykdymo laiko arba vietos pakitimą novacija? Ar prievolės įvykdymo pakeitimas numatantis jos vykdymą dalimis laikytinas novacija? E. Miliuko nuomone, prievolės įvykdymo būdo pakeitimas turi būti esminis, kad jį galėtume laikyti

⁸⁵ Постановление Федерального Арбитражного суда Северо-Западного округа от 26.11.2001 г. по делу № А56-4986/01

⁸⁶ AMBRASIENĖ D., BARANAUSKAS E., BUBLIENĖ D. Civilinė teisė. *Prievolių teisė*: vadovėlis. Vilnius: LTU, 2004, p. 39

⁸⁷ BAKANAS, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Jusititia, 2003, 73 p.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas patvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymu 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr.VIII-1864 (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262)

⁸⁹ Постановление Президиума ВАС РФ от 02.09.97 N 4852/97. Вестник ВАС РФ. 1997, N 12, с. 29

novacija. Esminis prievolės įvykdymo būdo pakeitimas reiškia tokių sutarties esminių sąlygų pasikeitimą, kad būtų akivaizdus esminis sutarčių skirtumas. Tačiau kadangi sutarčių esminės sąlygos skiriasi priklausomai nuo sutarties rūšies ir sutarties šalių susitarimo (dispozityvumo), tai kiekvieną sutartį reikia analizuoti ir aiškinti atskirai, remiantis CK šeštosios knygos IX skyriaus trečiuoju skirsniu ir IX skyriumi.

Šiuos aptartus prievolės naujumo požymius reikėtų vertinti ne pažodžiui, vien kaip galimybę vienos nuosavybės pirkimo-pardavimo sutartį novuoti į kitos nuosavybės pirkimo-pardavimo sutartį, bet plačiau – su prievolės rūšies pakeitimo galimybe, tai yra nesutartinės prievolės pakeitimu sutartine prievole, nuosavybės perdavimo prievolės – tam tikrų darbų atlikimo prievole ir pan.⁹⁰ Šis platesnis požiūris grindžiamas įstatymų leidėjo įtvirtinta nuostata, numatančia skolos, kilusios iš pirkimo-pardavimo, nuomos ar kitokiu pagrindu, pakeitimo paskolos prievole pagal novaciją reglamentuojančias taisykles galimybę. Rusijos teisminė-arbitražinė praktika taip pat palaiko platesnio novacijos instituto aiškinimo poziciją pripažindama novaciją nuomos sutarties pakeitimą pirkimo-pardavimo sutartimi, paskolos prievolės – pirkimo-pardavimo sutartimi, kreditavimo prievolės – vekselių ar obligacijų išdavimu, krovinio vežimo prievolės – pasaulgos prievole ir pan.⁹¹ Palyginimui, LR CK 6. 880 str. įtvirtinta panaši nuostata: „Šalių susitarimu skola, kilusi iš pirkimo-pardavimo, nuomos ar kitokios sutarties, gali būti pakeista paskolos prievole pagal šio kodekso 6.141-6.144 str. nustatytas taisykles (novacijos)“. Aiškinant šią normą pastebėtinas sutarties kaip novacijos pagrindo akcentavimas. Vadinas, atvirkščiai negu Rusijos CK numatančiame bet koki pagrindu, tiek sutartinį, tiek nesutartinį, novacijai įvykti, Lietuvos teisėje novacija pagal CK 6.880 str. galima tik sutartiniu pagrindu. Tačiau CK 6. 141 – 6. 144 str. nenustatyta, kad novacija gali įvykti tik tuo atveju, jei pradinė prievolė kyla iš sutarties. Atsižvelgiant į tai, kad novacijos institutą reglamentuojančios nuostatos patalpintos LR CK 6 knygos (Prievolių teisė) I dalies (Bendrosios nuostatos) IX skyriuje (Prievolių pabaiga), o ne II dalyje (Sutarčių teisė), ir į tai, kad novacija - prievolių teisės institutas, galime remdamiesi LR CK 6.2 str. turiniu teigti, kad pradinė prievolė gali atsirasti ne tik

⁹⁰ ШИЛОХВОСТ О.Ю., at al. *Комментарий к гражданскому кодексу Российской Федерации. Часть первая* (постатейная). ред. Садикова О. Н. 3-е издание. Москва: Контракт – Инфра, 2005.

⁹¹ Ibid.

sutarties, bet ir kitais pagrindais: „Prievolės atsiranda iš sandorių arba kitokių juridinių faktų, kurie pagal galiojančius įstatymus sukuria prievolinius santykius.“ Tačiau tai nereiškia, kad novacija gali būti vykdoma visų be išimčių prievolių atžvilgiu. Įstatymų leidėjas išskyrė tam tikras prievolių rūšis, kurių novacija draudžiama. LR CK 6. 141 str. 4 d. nustatyta, jog draudžiama taikyti novaciją prievolėms atlyginti žalą, padarytą dėl sveikatos sužalojimo arba gyvybės atėmimo, taip pat išimtinai su šalių asmeniu susijusioms prievolėms. Ši imperatyvi norma susijusi su apsauginiu nurodytų prievolių požymiu, kurių pasibaigimas skirtingu nuo numatyto įvykdymo būdu sudarys sąlygas panaikinti kreditoriaus galimybę gauti atitinkamus mokėjimus.⁹² Palyginimui, RF CK yra nustatytas baigtinis sąrašas prievolių, kurios negali būti novacijos objektu, tai yra prievolės atlyginti žalą, padarytą dėl sveikatos sužalojimo arba gyvybės atėmimo, bei prievolės mokėti alimentus. LR CK taip pat įtvirtintas baigtinis sąrašas prievolių, tačiau šalia žalos, padarytos dėl sveikatos sužalojimo arba gyvybės atėmimo, atlyginimo paminėtas prievolių blokas – išimtinai su šalių asmeniu susijusios prievolės. Išimtinai asmenine prievole vadinama prievolė, kurios kreditorius arba skolininkas gali būti tik tas, o ne bet kuris kitas asmuo, pavyzdžiui, prievolės kylančios dėl intelektinės veiklos rezultatu, prievolės, kurių dalykas yra paslaugos, kai kreditoriui yra reikšmingos paslaugų teikėjo profesinės kvalifikacijos savybės ir pan.⁹³ Į šią plačią prievolių kategoriją patektų ir RF CK numatyta prievolė mokėti alimentus. Pagal Lietuvos reglamentavimą prievolių ratas nepatenkantis į novacijos sritį yra žymiai platesnis ir sietinas išimtinai su asmeninėmis prievolėmis. Palyginimui, cesijos institutas taip pat draudžia reikalavimo teisės, kuri glaudžiai susijusi su kreditoriaus asmeniu perleidimą (reikalavimas išlaikyti, atlyginti žalą padarytą dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo ir pan.). Manytina, kad tokių prievolių išskyrimas be anksčiau minėtos kreditorių interesų apsaugos taip pat nulemtas ir novacijos sampratos ypatumų. LR CK numatyta, kad novacija pripažįstamas ir pradinio skolininko ar kreditoriaus pakeitimas nauju. Jeigu būtų numatyta novacijos galimybė ir išimtinių asmeninių prievolių atžvilgiu, tai šioje dalyje tokia novacija nebūtų galima dėl sankirtos su prievolės šalių pakeitimo institutu (cesija, skolos perkėlimas).

⁹² ШИЛОХВОСТ О.Ю., at al. *Комментарий к гражданскому кодексу Российской Федерации*. Часть первая (постатейная). ред. Садикова О. Н. 3-е издание. Москва: Контракт – Инфра, 2005.

⁹³ AMBRASIENĖ D., BARANAUSKAS E., BUBLIENĖ D. *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: LTU, 2004, p. 25

Kitokios pozicijos laikosi Latvijos įstatymų leidėjas, numatantis bet kokios prievolės atnaujinimo galimybę (1867 str.).⁹⁴

Apibendrinę išdėstytus argumentus apie novacijos sąlygas, apibūdinančias novuojamas prievoles, galime konstatuoti, kad būtinuoju pradinės prievolės požymiu laikytinas jos galiojimas ir nepatekimas į žalos, padarytos dėl sveikatos sužalojimo arba gyvybės atėmimo, atlyginimo ir išimtinių asmeninių prievolių sritį, o naujos prievolės būtinuoju požymiu yra jos skirtingas nuo pradinės prievolės arba dalykas, arba įvykdymo būdas, arba teisinė prigimtis. Taigi novacijos instituto taikymui svarbus prievolės naujumo požymių, skiriančių ją nuo pradinės prievolės, konstatavimas ir apibrėžimas. Tačiau vertėtų pažymėti – nors ir kaip besiskirtų novacijos atveju pradinė ir nauja prievolė, tarp jų visada išlieka tam tikras apibrėžtas ryšys: perduodama nuosavybė, kuri buvo nuomos objektu; vekselis išduodamas tai sumai, kuri atitinka įsiskolinimo pagal kreditavimo sutartį sumą; saugoti perduodama nuosavybė, kuri buvo vežimo sutarties objektu.⁹⁵

3.2. ŠALIŲ INTENCIJA KAIP NOVACIJOS ESMINĖ SĄLYGA

Romėnų teisėje susiformavusi *animus novandi* sąlyga lengvai prigijo ir rado pripažinimą šiuolaikinėje novacijos instituto reglamentavimo plotmėje. Ši teiginį patvirtina dažnas teismų rėmimasis šia sąlyga kaip argumentu, ginčijančiu novacijos susitarimo galiojimą.

LR CK pateiktame novacijos apibrėžime akcentuojama šalių susitarimo teisinė kategorija, vadinasi, kalbama apie šalių suderintos valios reikalavimą. CK 6. 141 str. 1 d. apibrėžiant novacijos sampratą paminėta sąvoka „nauja sutartis“, o 6. 144 str. 1 d. jau kalbama apie „sandorį“. Teismų praktikoje yra išdėstyta pozicija dėl novacijos susitarimo pobūdžio ir šalių subjektyvaus elemento reikšmingumo: „Sutarties pakeitimo ar prievolės pasibaigimo atveju, o konkrečioje situacijoje pakeičiant paskolos ir įkeitimo sutarties nuostatas ir iš tikrųjų atsisakant išieškoti likusią skolos dalį, turi būti dviejų šalių

⁹⁴ Гражданский кодекс Латвийской Республики. Prieiga per internetą: <<http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1260168&subID=100123791,100123796,100123806,100124423,100124476#text>> [žiūrėta 2012-03-12]

⁹⁵ ШИЛОХВОСТ О.Ю., at al. *Комментарий к гражданскому кодексу Российской Федерации*. Часть первая (постатейная). ред. Садикова О. Н. 3-е издание. Москва: Контракт – Инфра, 2005.

suderintas valios pareiškimas. Tai turi padaryti ir kreditorius, ir skolininkas. Kol valia yra išreikšta tik iš vienos pusės, tai turime vieno asmens teisinio pobūdžio veiksmą. Sandoris yra ne kiekvienas juridinis veiksmas. Dvišalės sutarties pakeitimui turi būti išreikšta suderinta abiejų šalių valia.⁹⁶ Įvertinę išdėstytus teismo argumentus bei atsižvelgę į doktriną galime tvirtinti, kad novacijos susitarimas laikomas dvišaliu sandoriu,⁹⁷ kuriam būtina abiejų šalių suderinta valia ir jos išreiškimas.

Šalių valios išraiškos sąlygą kaip esminę dažnai pabrėžia Lietuvos teismai taikydami novacijos instituto teisės normas. Ypatingo statuso šiai sąlygai suteikimas pateisinamas novacijos įvykdymo reikšmingomis teisinėmis pasekmėmis prievolės šalims – įvykus prievolės novacijai, kreditorius įgyja naujus reikalavimus skolininkui, o skolininkas įgyja naujas pareigas kreditoriui.⁹⁸ Šį argumentą teismas akcentavo vėlesnėse bylose: „Novacija, kaip prievolių pasibaigimo pagrindas, sukelia itin svarbias teises pasekmes. Todėl novaciją galima konstatuoti tik esant įrodymų, jog prievolės šalys aiškiai ir neabejotinai išreiškė savo valią pakeisti vieną prievolę kita. Susitarimas dėl prievolės pasibaigimo nepreziumuojamas“.⁹⁹ Novacija nėra preziumuojama, kadangi ji yra išimtis iš bendrosios taisyklės, kad prievolė turi būti vykdoma ir negali būti pakeista (CK 6.59 str.).¹⁰⁰ Iš esmės teismas pakartoja LR CK 6.141 str. 2 d. įstatymų leidėjo įtvirtintą imperatyvią nuostatą, skelbiančią, jog novacija nepreziumuojama, todėl visais atvejais turi būti aiškiai ir neabejotinai išreikšta. CK 1.64 str. 1 d. įtvirtintos galimos šalių valios išreiškimo formos. Sandorį sudarančio asmens valia gali būti išreikšta žodžiu, raštu, veiksniu ar kitokia valios išreiškimo forma. Vadinas, vykdant novaciją šalys turi pasirinkti tokią formą, kuri tinkamiausiai išreikštų jų ketinimo novuoti prievolę akivaizdumą. Priešingu atveju, šalis, kuri remiasi novacija, turės įrodyti, kad novacija

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. balandžio 25 d. nutartis c. b. *V. V. v AB Turto bankas*, Nr. 3K-3-447/2001 m.

⁹⁷ ШИЛОХВОСТ О.Ю., et al. *Комментарий к гражданскому кодексу Российской Федерации. Часть первая (постатейная)*. ред. Садикова О. Н. 3-е издание. Москва: Контракт – Инфра, 2005.

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1998 m. rugsėjo 16 d. nutartis c. b. *AB "Rimeda" v Lietuvos taupomasis bankas*, Nr. 3K-52/1998

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. gruodžio 17 d. nutartis c. b. *Vanik Armenakian Eksport Import v A. S. ir UAB "Marnika"*, Nr. 3K-3-1283/2001 m.

¹⁰⁰ БАКАНАС, А., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Jusititia, 2003, p. 182

įvyko¹⁰¹, o jeigu neišrodys, tai naujos prievolės atsiradimas reikš ne ką kita, kaip kad šalis siejant dvi skirtingas prievoles.¹⁰² Kartu konkrečios bylos aplinkybių kontekste teismas pabrėžė, jog byloje nėra jokių įrodymų, patvirtinančių aiškų ir nedviprasmišką šalių susitarimą pasibaigti prievolei pradinio skolininko atžvilgiu ir atsirasti naujo skolininko atžvilgiu. Susitarime, kuriame naujasis skolininkas prisijungė prie sutarties nebuvo aiškiai ir nedviprasmiškai užfiksuota, jog pradinio skolininko atžvilgiu sutartis pasibaigė.¹⁰³ Platesnė šalių valios išraiškos įrodymų pozicija buvo įtvirtinta kitoje LAT nutartyje. Teismas pabrėžė, jog sprendžiant, ar šalių valia pakeisti vieną prievolę kita buvo aiškiai ir nedviprasmiškai išreikšta, būtina atsižvelgti ne tik į prievolės esmę, bet ir į jos šalis¹⁰⁴ Sutarties šalys, norėdamos pakeisti vieną prievolę kita prievole, turi aiškiai ir nedviprasmiškai išreikšti savo valią ir aiškiai nurodyti naujai sudaromoje sutartyje, kad jos vieną prievolę keičia kita prievole.¹⁰⁵ Taigi aptartose nutartyse teismas šalių valios išreiškimo įrodymais pripažino aiškios sutartinės sąlygos dėl prievolės pabaigos ir naujos prievolės atsiradimo įtraukimą į šalis saistančio novacijos susitarimo turinį. Vadinas, šalių valios išreiškimo aiškumas ir neabejotinumas siejamas su konkrečios aiškios sąlygos susitarime nurodymu. Taigi, jei tokios sąlygos nėra arba ji yra numanoma, bet nėra aiškiai nurodyta, tai šalis, kuri remiasi novacija, turi įrodyti novacijos įvykdymą. Nepaisant šito, teismas sprenddamas byloje dėl to, ar įvyko novacija, ar ne, išvelgia būtinybę aiškinti ginčo šalių santykius nustatančių sutarčių nuostatas. Esant ginčui dėl įvykusios novacijos, sutartis aiškintina pagal CK 6.193 straipsnyje nustatytas taisykles, taip pat remiantis CK 1.5 straipsnyje įtvirtintais bendraisiais teisės principais. Aiškinant sutartį turi būti nagrinėjami tikrieji sutarties šalių ketinimai (CK 6.193 straipsnio 1 dalis),

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. balandžio 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-274/2004; 2005 m. spalio 19 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-7-378/2005; 2007 m. birželio 22 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-279/2007 ir kt.

¹⁰² BAKANAS, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Jusititia, 2003, p.182

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. gruodžio 17 d. nutartis c. b. *Vanik Armenakian Eksport Import v A. S. ir UAB "Marnika"*, Nr. 3K-3-1283/2001 m.

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. balandžio 25 d. nutartis c. b. *AB Turto bankas v AB "Jonavos montuotojas"*, Nr. 3K-3-483/2001

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 9 d. nutartis c. b. *D. V. ir E. V. v R. K., L. N., A. Ž*, Nr. 3K-3-84/2005

derinant subjektyvų sutarties aiškinimo principą su jos teksto lingvistine analize.¹⁰⁶ Tai reiškia, kad teismas neapsiriboja formaliu novacijos aiškumo ir neabejotinumo sąlygos konstatavimu atsižvelgdamas vien į konkrečios sąlygos nurodymą naujojoje sutartyje, o vertina ir sutarties kontekstą, kurio visumos analizė gali įpiršti išvadą dėl novacijos išraiškos neabejotinumo ir aiškumo.

Palyginimui, RF CK apskritai neįtvirtintas šalių valios aspektas, tačiau šalių valios kaip subjektyvaus elemento vertinimo svarba novacijos kvalifikavimo ir įrodinėjimo prasme atsiskleidžia teismų praktikoje. Viename iš Rusijos Aukščiausiojo arbitražinio teismo sprendimų svarstydamas klausimą, ar tarp šalių sudaryta nauja sutartis, į kurią nebuvo įtraukta sąlygos dėl išskolinimų pagal ankstesnes sutartis restruktūrizavimo ir kuri buvo įforminta savarankiška sutartimi, laikytina novacija, teismas nustatė, kad būtinas šalių valios dėl prievolių, kylančių iš dešimties kreditavimo sutarčių, pakeitimo kita prievole išaiškinimas.¹⁰⁷ Rusijos teisės doktrinoje pripažįstama šalių valios aiškios išraiškos sąlyga nurodant, kad siekdamas naujos prievolės nustatymu panaikinti pradinę prievolę, šalys privalo apie tai tiesiogiai nurodyti susitarime dėl novacijos. Nesant tokios sąlygos pradinė prievolė nepasibaigs, o toliau galios kartu su nauja prievole.¹⁰⁸

Vokietijos teisėje *animus novandi* kaip novacijos sąlygos būtinumas išreiškiamas skirtingai, atsižvelgiant į novacijos rūšį. Šalys gali neišreikšti tokios valios, kai vykdoma abstrakčioji novacija (skolos pripažinimo, vekselio teisiniai santykiai). Aiškūs susitarimai su novacijos tikslu nėra dažni.

Anglijos teisė novaciją taip pat sieja su subjektyviu elementu – tinkamos sutartinės intencijos (ketinimo) buvimu. Kai sutarties šalys susitaria dėl naujų sutarties sąlygų, tai novacijai kvalifikuoti būtina naujame susitarime aiškiai nurodyti ketinimą pakeisti pradinę sutartį. Jei to nėra aiškiai nurodyta, tai naujas susitarimas negali būti laikomas susitarimu ir pradinė sutartis išlieka galiojanti iki jos įvykdymo. Kai sutarties šalys susitaria dėl naujų sąlygų, tai novacijai kvalifikuoti būtina naujame susitarime aiškiai nurodyti ketinimą pakeisti pradinę sutartį. Jei to nėra aiškiai nurodyta, tai naujas

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 22 d. nutartis c. b. J.B. Ž. v V. A., Nr. 3K-3-279/2007

¹⁰⁷ Постановление Президиума Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации от 11.11.1997 г., № 4462/97

¹⁰⁸ ШИЛОХВОСТ, О.Ю., at al. *Комментарий к гражданскому кодексу Российской Федерации*. Часть первая (постатейная). ред. Садикова О. Н. 3-е издание. Москва: Контракт – Инфра, 2005.

susitarimas negali būti laikomas susitarimu dėl novacijos ir pradinė sutartis išlieka galioti iki jos įvykdymo¹⁰⁹ ar pasibaigimo kitais pagrindais. Tačiau naujesnėje teisinėje literatūroje sutinkama nuomonių, jog novacija gali būti aiški arba gali būti numanoma iš tokių aplinkybių kaip kreditoriaus žinojimas. Šį teiginį patvirtina doktrinoje pateiktos situacijos analizė: kai komercinė veikla tęsiama, nuolatinės ją betęsiančios šalys turi aiškiai susitarti atleisti pasitraukiantį partnerį (dalininką) nuo atsakomybės pagal nutraukiamos partnerystės prievoles. Susitarimas pasitraukiančią šalį atleisti nuo prievolių nesaisto kreditoriaus, nebent kreditorius prisijungia prie šio susitarimo ir tokiu būdu sukuriama novacija. Novacija gali būti aiški arba gali būti numanoma iš tokių veiksmų kaip kreditoriaus žinojimas apie partnerio pasitraukimą ir jo suteikto kredito tolesnio galiojimo likusių partnerių atžvilgiu.¹¹⁰ Taigi Anglijos teisėje vyrauja kelios nuomonės: 1) novacija turi būti aiškiai išreikšta; 2) novacija turi būti aiškiai išreikšta arba numanoma iš tokių aplinkybių kaip prievolės šalių žinojimas. Vadinasi, egzistuoja teisės doktrinos atstovų nuomonių novaciją siejančių ne tik su aiškios išraiškos sąlyga, bet ir su galimybe ją konstatuoti remiantis numanomų aplinkybių kompleksu. Daugelis teisės mokslininkų tokiai pozicijai nepritarę savo prieštaravimus grįsdami vien numanomų sąlygų įrodinėjimo sudėtingumu. Manytina, aiški novacijos išraiška palengvina įrodinėjimo našta ir kelia minimalią novacijos nugrinčijimo riziką.

Pažymėtina, kad daugelyje LAT nutarčių novacija tarp prievolės šalių nebuvo pripažinta remiantis šalių intencijos sąlygos nebuvimu, todėl manytina, kad šiai sąlygai ne be pagrindo teikiamas ypatingas vaidmuo sprendžiant klausimą dėl novacijos pripažinimo ginčijamuose santykiuose tarp šalių. Taigi *animus novandi* pripažįstama reikšminga ir būtina novacijos sąlyga, tačiau problematika gali kilti dėl ketinimo išraiškos aiškumo ir neabejotumo: ar būtinas šios sąlygos tiesioginis nurodymas novacijos susitarime, ar pakanka kitų įrodymų, aplinkybių visumos, lemiančios *animus novandi* akivaizdumą ir neabejotiną konstatavimą.

¹⁰⁹ Prentice-Hall, Inc. *Encyclopedic dictionary of business law*. Englewood Cliffs, N. J., 1961, p. 365-366

¹¹⁰ METZGER, M. B., at al. *Business law and the regulatory environment. Concepts and cases*. Seventh edition. Boston: Irwin, 1989, p. 811

3.3. NOVACIJOS SUSITARIMO FORMOS YPATUMAI

Novaciją reglamentuojančios LR CK normos nenumato susitarimo dėl novacijos sudarymo formos reikalavimų, todėl galime teigti, jog taikomos bendrosios sandorių sudarymo normos (CK 6.192 str. 1 d.). Vadinasi, remiantis CK 1 knygos 1.71-1.77 str. novacijos susitarimas gali būti sudarytas raštu, žodžiu, konkludentiniais veiksmais, notarine forma, nebent šalys pradinėje rašytinėje sutartyje numatė išlygą keisti ar nutraukti sutartį tik rašytine forma (6.183 str. 1 d.). Notarine forma sudarytą pradinę sutartį galima keisti, pildyti, nutraukti taip pat tik notarine forma (6.183 str. 3d), todėl šiuo atveju šalys yra suvaržytos formos reikalavimų. Vyrauja nuomonė, jog įstatymų leidėjas orientuoja novacijos susitarimo šalis laikytis rašytinės formos, kadangi numato aiškaus ir neabejotino pareiškimo apie novaciją reikalavimą (6.141 str. 2 d.). Novacija nėra preziumuojama, todėl šaliai, kuri remiasi novacija neturėdama svarių aiškių įrodymų, pagrindžiančių novacijos įvykdymą, iškyla sunkumų. Šalis, kuriai naudinga novacija, turi būti pakankamai rūpestinga ir atidi, kad ketinimas novuoti prievolę būtų išreikštas kuo aiškiau ir nekiltų novacijos įrodinėjimo keblumų. Akivaizdu, jog rašytinė sutarties forma palengvintų įrodinėjimo našta, todėl šalis, kuriai naudinga novacija turi būti suinteresuota susitarti dėl novacijos raštu. E. Miliuko nuomone, įstatymų leidėjas turėtų numatyti, jog novacijos sutartis privalo būti sudaryta raštu, kaip yra numatyta skolos perkėlimo (*expromissio*) atveju, kadangi ji sukelia itin svarbius teisinius padarinius.¹¹¹ Tačiau atsižvelgdamas į civilinėje teisėje dominuojantį dispozityvumo, sutarties laisvės principą įstatymų leidėjas perkelia tam tikrą riziką ir atsakomybę pačioms šalims spręsti dėl novacijos susitarimo sudarymo formos, kaip ribą nubrėždamas tik novacijos aiškumo ir nedviprasmiškumo reikalavimus.

Šalių susitarimas dėl novacijos gali būti išreiškiamas vienoje ar keliose sutartyse arba kitokiu būdu, pavyzdžiui, kreditoriaus pasikeitimas gali būti įforminamas atskira sutartimi, o kitose sutartyse gali būti įforminami naujo kreditoriaus santykiai su pagrindiniu skolininku ir papildomais skolininkais (įkaito davėju, laiduotoju ir kt.), arba

¹¹¹ MILIUKAS, E. *Novacija: teorija ir praktika*. Justitia, 2007, nr. 4 (66), p. 54

visi prievolės dalyviai – kreditoriai (pradinis ir naujas) ir skolininkai (pagrindinis ir papildomas) – gali sudaryti vieną sutartį.¹¹²

Kitaip turi būti traktuojamos situacijos, kai novacija vykdoma remiantis 6.880 str. nuostata. Nors rašytinės formos reikalavimo tokio pobūdžio novacijos susitarimui tiesiogiai nenustatyta, tačiau vis dėlto, kai novacija vykdoma pagal LR CK 6.880 str., būtina atsižvelgti į paskolos sutarties formos reikalavimus, numatytus 6.871 str. Vadinas, novacijos susitarimas šios normos prasme turi būti rašytinis visais atvejais, kai paskolos davėjas yra juridinis asmuo, taip pat tais atvejais, kai paskolos suma viršija du tūkstančius litų, o paskolos davėjas yra fizinis asmuo. Rašytinės formos reikalavimus taip pat atitinka paskolos gavėjo pasirašytas paskolos raštelis. Palyginimui, Rusijos CK susitarimui dėl skolos novacijos paskolos prievole tiesiogiai yra numatytas formos reikalavimas – susitarimas dėl novacijos turi būti sudarytas tokia forma, kuri įstatymu numatyta naujai, tai yra paskolos, prievolei.¹¹³

Anglijos teisėje rašytinės formos reikalavimo novacijos sutarčiai taip pat nenustatyta. Nors priešpriešinio įvykdymo sąlyga, sutikimas, pranešimas apie teisių perleidimą yra būtini bendrosios teisės tradicijos valstybių novacijos modelio elementai, tačiau apie būtinybę juos įtvirtinti raštu nenurodyta. Pavyzdžiui, teigiama, kad sutikimas (susitarimas) gali būti numanomas iš veiksmų ir elgesio, bet paprastai jis negali būti numanomas iš elgesio be tam tikro prašymo (reikalavimo) iš kitos sutarties šalies¹¹⁴ Romėnų teisėje įtvirtinta teisinė maksima, kad *novatio non praesumitur* reiškia, kad novacija nėra preziumuojama, tačiau nereiškia, kad novacijos susitarimas būtinai turi būti sudaromas rašytine forma.¹¹⁵

Įstatymų leidėjas novacijos atveju šalims suteikė galimybę pačioms spręsti dėl novacijos susitarimo formos, tačiau tai nereiškia, kad šalys nelieka saistomos kitų CK įtvirtintų konkretašio novuojamo susitarimo (sandorio, sutarties) formą reglamentuojančių

¹¹²Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 29 d. nutartis c. b. UAB „Avižienių projektai“ v. „Ekologinės statybos“, UAB „Interpro investicija“, A. D., Nr. 3K-3-145/2011

¹¹³ШИЛОХВОСТ, О.Ю., at al. *Комментарий к гражданскому кодексу Российской Федерации*. Часть первая (постатейная). ред. Садикова О. Н. 3-е издание. Москва: Контракт – Инфра, 2005.

¹¹⁴*Chitty on contracts*. Volume I. General principles. Twenty-ninth edition. General editor H. S. Beale. London: Sweet&Maxwell, 2004, p. 1201

¹¹⁵НИКИФОРОВ, Б. С. *Латинская юридическая фразеология*. Москва: Юридическая литература, 1979 г., p. 180

teisės normų. Aiškios novacijos ketinimo išraiškos sąlyga orientuoja prievolės šalis į rašytinę susitarimo formą, visgi tiesioginis rašytinės sąlygos nurodymas nepagrįstai ribotų šalių laisvę. Įrodinėjimo našta bet kuriuo atveju perkeliama šalims, todėl suinteresuota prievolės novacija šalis veikia savo rizika, kai nepasirūpina pakankamai aiškiais novacijos įrodymais. Įstatymų leidėjo įtvirtintas ne bet koks valios išraiškos būdas, o būtent aiškus ir neabejotinas, kaip subjektyvios pusės elementas, pakuojuamas į objektyvumo formą ir klaidingai siejamas tik su rašytinės sutartinės sąlygos reikalavimu.

4. NOVACIJOS REIKŠMĖ PRIEVOLINIAM SANTYKIUI IR JO ŠALIMS

Išsamiai išanalizavę novacijos teisinę prigimtį, sampratą, sąlygas, struktūrą, įgyvendinimo būdus bei formą priėjome prie svarbiausių klausimų, susijusių su novacijos taikymo tikslais, taip pat teisinėmis pasekmėmis. Neabejojama, kad prievolės šalys įgyvendindamos savo teises ir taikydamos novacijos institutą siekia tam tikrų tikslų – pakitimo jas siejančiame prievoliniame santykiyje, šalies pakeitimo, prievolės pasibaigimo, naujos prievolės sukūrimo ir pan. Tinkamas novacijos pritaikymas sukelia tam tikrus padarinius, kurie pasireiškia tiek pačio prievolinio santykio, tiek prievolės šalių atžvilgiu. Kai kuriuos šio klausimo aspektus palietėm ankstesniuose skyriuose nagrinėdami novacijos sampratą bei sąlygas, tačiau labiau problematiškus, tokius kaip įtaka šalutinėms prievolėms, šalių teisėms, interesams, teisinei padėčiai, apžvelgsime plačiau šiame skyriuje.

4.1. NOVACIJOS ĮTAKA ŠALUTINĖMS TEISĖMS

Prieš tai nagrinėtose situacijose novacijos objektu laikėme tik įprastas pagrindines prievoles, tačiau dažnai praktikoje pasitaiko atvejų, kai šalia pagrindinių prievolių egzistuoja kreditoriaus interesus apsaugančios šalutinės prievolės. Prievolių įvykdymas gali būti užtikrinamas pagal sutartį ar įstatymus netesybomis, įkeitimu (hipoteka), laidavimu, garantija, rankpinigiais ar kitais sutartyje numatytais būdais (6.70 str. 1 d.). Prievolių užtikrinimo institutas suteikia kreditoriui papildomų garantijų, kad jo reikalavimas bus patenkintas. Jis taip pat skatina skolininką tinkamai įvykdyti prievolę.

Prievolės įvykdymo užtikrinimo būdai, išskyrus garantiją, palyginti su pagrindine prievole, yra papildomos, šalutinės prievolės, todėl pagrindinės prievolės negaliojimas daro negaliojančia ir papildomą prievolę – užtikrinimą.¹¹⁶ LR CK 6.143 str. įtvirtinta bendroji taisyklė nurodanti, jog įkeitimo teisė (hipoteka) ir kitos papildomos (šalutinės) teisės, atsirandančios iš pradinės prievolės, novacijos atveju pasibaigia. Tokia taisyklė aiškinama tuo, kad papildomos prievolės neatsiejamai susijusios su pagrindine prievole, todėl jas ištinka pagrindinės prievolės likimas, išskyrus sutarties ar įstatymo nustatytas išimtis. Vis dėlto, ši taisyklė nėra absoliuti, kadangi norma numato šalims galimybę susitarti dėl šių teisių išsaugojimo. Taip pat atkreiptinas dėmesys į įstatymines išimtis: pavyzdžiui, CK 6.90 str. 2 d. nustatyta, jog garanto prievolė kreditoriui nepriklauso nuo pagrindinės prievolės, kurios įvykdymui užtikrinti išduota garantija. Ši nuostata leidžia teigti, kad išduota garantija lieka galioti net įvykus novacijai,¹¹⁷ t. y. ji automatiškai nepasibaigia. Manytina, tai nereiškia, kad garantas negali remtis pagrindinės prievolės pasibaigimo novacija faktū. LR CK 6.92 str. 5 d. numatyta, kad garantui sužinojus, jog garantija užtikrinta pagrindinė prievolė įvykdyta ar pasibaigė kitais pagrindais arba pripažinta negaliojančia, apie tai jis nedelsdamas privalo pranešti kreditoriui ir skolininkui. Po tokio pranešimo gavęs pakartotinį kreditoriaus reikalavimą įvykdyti prievolę, garantas reikalavimą turi patenkinti tik tuo atveju, kai kreditorius pateikia įrodymus, kad prievolė nepasibaigusi ir galioja.

Nesant šalių susitarimo dėl šalutinių prievolių išsaugojimo ar įstatymo išimčių, jos pasibaigia kartu su pagrindine prievole. Pažymėtina, kad papildomų teisių galiojimo priklausomybės nuo pagrindinės prievolės požymis yra būdingas ir skolos perkėlimo institutui. Skolos perkėlimo atveju negavus sutikimo papildomos teisės pasibaigia, jei jos neatsiejamai susijusios su pradinio skolininko asmeniu, taip pat laidavimo ir trečiojo asmens duoto įkeitimo (hipotekos) atžvilgiu, tačiau visais kitais atvejais lieka nepakitusios. (6. 120 str.)

LAT yra pabrėžęs, jog novacijos būdu gali pasibaigti tiek pagrindinės prievolės, tiek ir papildomos prievolės, kuriomis užtikrinamas pagrindinių prievolių vykdymas.

¹¹⁶ BAKANAS, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Jusititia, 2003, p. 113

¹¹⁷ *Ibid.*, p. 183

Viena iš papildomų prievolių rūšių yra įkeitimas. Nors CK 4.224 str., išdėstęs įkeitimo teisės pasibaigimo pagrindus, numatė tik specialius įkeitimo prievolės pasibaigimo atvejus, būdingus įkeitimo teisei, kaip papildomai (*aksesorinei*) prievolei ir kaip daiktinei teisei ir čia nenurodyta novacija kaip įkeitimo pabaigos pagrindas, tačiau pastaroji teisės norma, aiškinant ją sistemiškai, neriboja įkeitimo sutarties pasibaigimo bendrais prievolių pasibaigimo pagrindais.¹¹⁸ Iš esmės teismo pozicija yra teisinga – CK 4.224 str. 1 d. 1 p. numatyta, kad įkeitimo teisė baigiasi pasibaigus įkeitimu užtikrintai prievolei. Novacija yra vienas iš galimų prievolės pabaigos pagrindų. Vadinasi, tiek įkeitimo teisė, tiek kitos pagrindinės prievolės įvykdymą užtikrinančios priemonės gali pasibaigti ir novacijos būdu.

Teismų praktikoje taip pat išskiriamos kelios šalutinių prievolių novacijos formos. Šalutinių prievolių novacija gali būti vykdoma: 1) savarankiškai; 2) kartu su pagrindinės prievolės novacija ir/ar modifikavimu; 3) dalinai. Manytina, kad šalutinių prievolių novacija turi būti vykdoma laikantis bendrųjų esminių novacijos taikymo sąlygų. Pirmojo atvejo pavyzdys galėtų būti toks – įkaito turėtojas ir įkaito davėjas – skolininkas pagrindinėje prievolėje susitaria, jog pagrindinės prievolės užtikrinimą įkeitimu pakeičia netesybomis, įkeitimo sutarties novacija vyksta savarankiškai nuo pagrindinės prievolės. Jeigu įkaito davėjas – tretysis asmuo, įkeitimas gali būti pakeistas laidavimu, kito trečiojo asmens turto įkeitimu ir pan. Šalutinės prievolės novacija kartu su pagrindinės prievolės novacija įvyksta tada, kai visa skola perkeliama naujam skolininkui ir pirminis skolininkas atleidžiamas nuo pareigos atsakyti kreditoriui, o įkaito davėjas sutinka savo turtu užtikrinti naujojo skolininko įsipareigojimų vykdymą. Šiuo atveju pirminė įkeitimo sutartis susitarimu tarp įkeitimo sutarties šalių (įkaito davėjo ir įkaito turėtojo) pakeičiama nauja įkeitimo sutartimi, nes pasikeičia įkeitimo prievolės dalykas – įkeitimu užtikrinamas naujojo skolininko įsipareigojimų vykdymas.¹¹⁹

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. lapkričio 29 d. nutartis c. b. *UAB „Vicūra gyvybės draudimas” v. A. Dumbliauskas ir kt.*, Nr. 3K-3-1268/2000 m., Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. lapkričio 7 d. nutartis c. b. *AB “Turto bankas” v. Jadvyga Kulvičienė*, Nr. 3K-3-1083/2001 m.

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. lapkričio 7 d. nutartis c. b. *AB “Turto bankas” v. Jadvyga Kulvičienė*, Nr. 3K-3-1083/2001 m.

Vienoje iš bylų LAT sprendamas klausimą, ar būtinas įkaito davėjo sutikimas, kai skolininkas su kreditoriumi pakeičia įkeitimu užtikrintą sutartį numatydami didesnę palūkanų normą ir kitokią atsiskaitymo terminą, pareiškė, jog kai įkaito davėjas yra trečiasis asmuo, tai pasikeitimai pagrindinėje prievolėje keičia jo teises ir pareigas išvestinėje prievolėje tiek, kiek pakeičiama įkeitimo sutartis (hipotekos lakštas) arba tiek, kiek tokius pakeitimus nustato įstatymas, tačiau ne visi pasikeitimai prievolėje daro įtaką įkeitimo teisei. Pati įkeitimo, kaip papildomos prievolės, prigimtis suponuoja priklausomybę nuo pagrindinės prievolės ir šios prievolės įvykdymo sąlygos nekeičia įkeitimo santykių. Pavyzdžiui, kai kreditorius ir skolininkas papildomais susitarimais pakeičia metinių palūkanų normą ir skolos gražinimo terminą. Šie pasikeitimai pagrindinėje prievolėje neturi įtakos įkeitimo teisei, kuri yra išvestinė ir priklauso nuo pagrindinės prievolės likimo, o pagrindinės prievolės užtikrinimas ribojamas įkeisto turto verte. Keičiant pagrindinės prievolės įvykdymo laiką ir palūkanų dydį, įkaito davėjo sutikimas nereikalingas. CK 4.200 str. 3 d. nustato, kad įkeitimu užtikrinamas toks reikalavimas, koks yra jo patenkinimo momentu, įskaitant palūkanas, netesybas, nuostolius, jeigu ko kita nenurodyta sutartyje ar įstatyme.¹²⁰ Taigi ne bet kokie pakitimai pagrindinėje prievolėje siejami su įkeitimo ar atitinkamai kitų papildomų teisių transformavimu ar pasibaigimu. Vertinant turi būti atsižvelgta į atskirų prievolės institutų reglamentavimą, kuris nustato kokias atvejais papildomos teisės pasibaigia, o kai įstatymas įsakmiai nenurodo, į pagrindinės prievolės pakitimo laipsnį ir jo įtaką prievoliniam santykiui. Novacijos atveju įstatymas aiškiai nurodo, kad papildomos teisės pasibaigia kartu su pagrindine prievole, nebent tenkinamos nurodytos išimty. (6. 143 str. 1 d.) Prievolės įvykdymo laiko, palūkanų dydžio pakeitimas remiantis 6. 142 str. nesukelia novacijos, kuri visada lemia prievolės panaikinimą, o tai reiškia, kad liks galioti tiek pagrindinė prievolė, tiek ja užtikrinančios priemonės (papildomos teisės). Teismas taip pat teigia: jeigu skolininkas ir įkaito davėjas sutampa, tai skolininkas, keisdamas pagrindinę prievolę, tuo pačiu sutinka su pakeitimais ir išvestinėje prievolėje - įkeitime.¹²¹ Visgi, manytina, kad skolininkas novacijos susitarimu pradinę prievolę

¹²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 7 d. nutartis c. b. *Algirdas Rekašius v. AB „Litimpeks bankas“ ir UAB „Volvanta“*, Nr. 3K-3-1147/2002 m.

¹²¹ Ibid.

keisdamas nauja turi išreikšti savo valią įkeitimą taikyti ir naujos prievolės atžvilgiu. Jei įkeitimas automatiškai bus pratęsiamas skolininkui sudarius naują sutartį ir neužsiminus apie įkeitimo teisinių santykių pratęsimą, bus paneigta bedroji taisyklė numatanti, kad įkeitimo teisė (hipoteka) ir kitos papildomos teisės, atsirandančios iš pradinės prievolės, novacijos atveju, pasibaigia, išskyrus atvejus, kai šalys susitaria šias teises išsaugoti. (6.143 str. 1 d.). Jeigu sudarant naują sutartį automatiškai pradinės sutarties atžvilgiu galiojusi skolininko įkeitimo ar kita papildoma prievolė būtų perkelta naujai sutarčiai, būtų įtvirtintas skolininko ir trečiųjų asmenų kaip įkaito davėjų nelygiateisiškumas.

Pastebėtina, kad praktikoje pasitaiko atveju, kai vykdoma tik prievolės dalies novacija. Dalinės novacijos taikymas galimas tiek pagrindinių prievolių atžvilgiu, tiek ir papildomų. LAT teigia, kad įstatymai nedraudžia įvykdyti dalinį pagrindinės prievolės pasibaigimą, perkeltant tik dalį skolos ir atleidžiant pirminį skolininką nuo perkeliamos skolos dalies vykdymo. Tokiu atveju pirminio skolininko ir kreditoriaus prievolė pasikeičia: sumažėja jos apimtis, įvyksta perkeliamos skolos dalies novacija. Papildomos teisės, pavyzdžiui, įkeitimo teisės, dalinės novacijos atveju, ta apimtimi, kuria ji užtikrino perkeliama skolos dalį nesant įkaito davėjo sutikimo įkeitimu užtikrinti naujojo skolininko prievolę, turėtų pasibaigti. Įkaito davėjui aiškiai pareiškus, kad jis įkeistu turtu sutinka atsakyti už naujojo skolininko įsipareigojimų vykdymą, nors įkeitimas pirminio skolininko atžvilgiu perkelta prievolės dalyje pasibaigia, šioje dalyje jis pakeičiamas nauja įkaito davėjo prievole įkeistu turtu atsakyti už naujojo skolininko įsipareigojimų vykdymą. Nesant aiškaus ir neabejotino įkeitimo sutarties šalių susitarimo pabaigti prievolę visoje apimtyje, kuria buvo užtikrinama pirminė skola, įvyksta tik dalinė įkeitimo sutarties novacija. Įkaito davėjas lieka įsipareigojęs kreditoriui atsakyti už pirminio skolininko neperkeltų įsipareigojimų vykdymą. Vis dėlto, skolos perkėlimo sutartyje ar kreditoriaus ir įkaito davėjo sutartyje dėl perkeltosios skolos dalies užtikrinimo gali būti numatytas įkaito davėjo atleidimas nuo prievolės atsakyti už pirminiam skolininkui likusios prievolės dalies įvykdymą, galimybė tam tikromis sąlygomis taikyti šį atleidimą ateityje ir kt.¹²²

¹²² Ibid.

LR CK papildomų teisių (prievolių) novaciją reglamentuojančiose normose dėl įkeitimo, hipotekos ir laidavimo kaip prievolės užtikrinimo priemonių specifinių ypatumų jiems skiriamas išskirtinis dėmesys. Įkeitimas ir hipoteka yra daiktinės teisės institutai, tačiau dažnai vaidina svarbų vaidmenį prievolių teisės plotmėje kaip prievolių vykdymo užtikrinimo priemonės, todėl ne be pagrindo papildomų teisių (prievolių) novacijos atveju šie institutai tampa diskusijų objektais. 6.143 str. 3 d. yra nustatyta, kad kai novacija yra pradinio skolininko pakeitimas nauju skolininku, ir pirmasis atleidžiamas nuo prievolės vykdymo, tai įkeitimas (hipoteka), kuriuo buvo užtikrintas prievolės vykdymas, negali būti perkeltas naujojo skolininko turtui. Nuo prievolės vykdymo atleisto pradinio skolininko turto įkeitimas (hipoteka) tokiu atveju gali išlikti tik tuomet, kai buvęs pradinis skolininkas sutinka. Kai naujasis skolininkas iš pradinio skolininko įgyja daiktą, teisės į kurį suvaržytos dėl įkeitimo (hipotekos), tai įkeitimas (hipoteka) išlieka, jeigu su tuo sutinka naujasis skolininkas. 6.144 str. 2d. numato skolininko laiduotojo atleidimą esant kreditoriaus ir pagrindinio skolininko novacijai, o 3 d. nustato, kad prievolė nesibaigia, jeigu kreditoriui reikalaujant novacijoje dalyvauti laiduotojui, pastarasis atsisako. Novacijos apraiškas laidavimo teisiniuose santykiuose išsamiau apibūdina teismų praktika. LAT konstatavo, kad įvykus novacijai dėl prievolės šalies pasikeitimo, pasibaigia vienos iš šalies prievolė (CK 6.141 str. 1 d.), taip pat laidavimas, kaip papildoma (šalutinė) teisė, atsirandanti iš pradinės prievolės, išskyrus atvejus, kai šalys susitaria šią teisę išsaugoti (CK 6.143 str. 1 d.). Prievolės šalies pasikeitimo dėl novacijos atveju turi būti nustatyta, ar nauja prievolės šalis ir laiduotojas susitarė dėl laidavimo išsaugojimo. Toks susitarimas gali būti įforminamas viena ar keliomis sutartimis. Susitarimo dėl laidavimo išsaugojimo esmė turi būti tai, kad laiduotojas žino ir sutinka su jo atsakomybės pagal laidavimo sutartį padidėjimu arba atsiradusiomis kitomis jam nepalankiomis sąlygomis (CK 6.87 str. 4 d.).¹²³ Teismas išaiškino, kad atsakomybės pagal laidavimo sutartį padidėjimas arba atsiradusios kitos laiduotojui nepalankios sąlygos gali būti susijusios su kreditoriaus, skolininko ar prievolės objekto pasikeitimu (jo padidėjimu ar sumažėjimu, jo kainos ir atitinkamai skolos padidėjimu ir

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 29 d. nutartis c. b. *UAB „Avižienių projektai“ v. asociacija „Ekologinės statybos“, UAB „Interpro investicija“, A. D.*, Nr. 3K-3-145/2011

kt.). Pavyzdžiui, jeigu prievolės dalykas yra atpirkimo sutarties sudarymas, o laiduotojas laidavo už pirkėją, tai reiškia, kad jis įsipareigojo įvykdyti pirkėjo pareigas pagal pirkimo-pardavimo sutartį. Pagrindinės pirkėjo pareigos pagal pirkimo-pardavimo sutarties bendrąsias nuostatas yra priimti daiktą ir sumokėti už jį nustatytą kainą (CK 6.305 str. 1 d.). Kreditorius turi teisę reikalauti iš pagrindinio skolininko, kuris įsipareigojo sudaryti atpirkimo sutartį, kad jis priimtų atperkamą daiktą ir sumokėtų jo kainą. Pagrindinė pardavėjo pareiga yra perduoti daiktą. Vykdamas šias pareigas, laidavimas gali pasibaigti ir kitais įstatymuose ar sutartyje nustatytais pagrindais, taip pat pagal CK 6.87 str. 4 d. normą, kuri yra dispozityvi, t. y. leidžia šalies ir laiduotojui sutartimi nustatyti, pasibaigia laidavimas ar ne. Jeigu dėl novacijos pasikeitė prievolė ir dėl to be laiduotojo sutikimo padidėja jo atsakomybė pagal laidavimo sutartį arba atsiranda kitos jam nepalankios sąlygos, laidavimas pasibaigia pagal CK 6.87 straipsnio 4 dalį. Ši nuostata yra dispozityvi ir šalys gali susitarti dėl tolesnio laidavimo galiojimo. Kai dėl prievolės šalies ar sutarties sąlygų pasikeitimo iš esmės pasikeičia prievolė, laidavimas gali pasibaigti, jeigu be laiduotojo sutikimo padidėja jo atsakomybė pagal laidavimo sutartį arba atsiranda kitos jam nepalankios sąlygos ir nėra susitarimo, kad dėl šių pasikeitimų ir toliau galiotų laidavimas. Jeigu laiduotojas buvo informuotas apie pagrindinės prievolės pasikeitimus, didinančius jo laidavimo atsakomybės apimtį, ir sudaro sutartį dėl ankstesnės laidavimo sutarties pakeitimo (prievolės šalies, prievolės dalyko, objekto pakeitimų), CK 6.87 str. 4 d., kaip laidavimo pasibaigimo pagrindas, netaikoma, o vadovaujamosi šios normos išimties nuostata – laidavimas nesibaigia, nes laidavimo sutarties nuostatos įvertina įvykusius pasikeitimus ir laiduotojas patvirtina savo kaip laiduotojo atsakomybę naujomis jam žinomomis sąlygomis. Šie laidavimo sutarties sąlygų pakeitimai kvalifikuojami kaip atitinkantys CK 6.87 str. 4 d. nustatytas išimties sąlygas, t. y. kad laiduotojas po sutarčių pakeitimų patvirtino laidavimo pratęsimą.¹²⁴ Taigi teismas remdamasis 6.87 str., numatančiu laidavimo pasibaigimo pagrindus, laidavimo teisinių santykių pabaigą novacijos atveju siejo su laiduotojo atsakomybės padidėjimu arba kitų laiduotojui nepalankių pasekmių atsiradimu, negavus laiduotojo sutikimo. Vadinasi, tais atvejais, kai laiduotojo atsakomybė nesikeičia arba

¹²⁴ Ibid.

netgi sumažėja, taip pat tais atvejais, kai neatsiranda nepalankių sąlygų arba sąlygos yra netgi palankesnės lyginant su pradinės prievolės laidavimo sutartimi, laidavimo teisiniai santykiai įvykus novacijai pasibaigia remiantis kitu teisiniu pagrindu, t. y. ne 6. 87 str. 4 d., o 6.143 str. ir 6.76 str.? Įkeitimo teisė ir kitos papildomos (šalutinės) teisės, atsirandančios iš pradinės prievolės, novacijos atveju pasibaigia, išskyrus atvejus, kai šalys susitaria šias teises išsaugoti. (6.143 str. 1 d.) Laidavimas neabejotinai yra papildoma (šalutinė) prievolė. Panašią nuostatą numato ir 6.76 str. 2 d. – kai pasibaigia pagrindinė prievolė arba ji pripažįstama negaliojančia, pasibaigia ir laidavimas. Novacija sukelia prievolių pabaigą, todėl, manytina, laidavimas kaip papildoma teisė automatiškai pasibaigia nepaisant sukeliamų pasekmių laiduotojui. Pabrėžtina, jog ne kiekvienas esminis prievolės pakeitimas reiškia novaciją, kadangi būtinas novacijos sąlygų visumos (1) pradinė galiojanti prievolė; 2) nauja galiojanti prievolė; 3) skirtingas dalykas, įvykdymo būdas, teisinė prigimtis, prievolės pagrindas, pobūdis; 4) šalių intencija dėl novacijos; 5) *inter novas personas* elementas) įgyvendinimas, tačiau novacija visada siejasi su esminiu prievolės pakeitimu. Kadangi novacijos kvalifikavimo procesas dėl reikalavimo tenkinti visas sąlygas yra apsunkintas, tai konstatavus prievolės esminį pakeitimą ir laiduotojo atsakomybės padidėjimą pagal naują susitarimą galima remtis vienu iš bendrųjų laidavimo pabaigos pagrindų – 6. 87 str. 4 d. Jeigu naujas susitarimas tenkina visas novacijos sąlygas, tai laidavimo pabaiga gali būti konstatuota remiantis 6.76 str. 2 d. ir 6. 143 str. 1 d. ir laiduotojo padėties pablogėjimas šiuo atveju kvalifikavimui reikšmės neturi.

Taigi papildomų teisių novacijos atveju būtinas elementas, lemiantis aksesorinių santykių tęstinumą, yra įkaito davėjo, laiduotojo ar kito pagrindinės prievolės įvykdymą užtikrinančią priemonę pateikusio asmens (atitinkamai skolininko ar trečiojo asmens) sutikimas. Papildomų teisių klausimas vykdant pagrindinės prievolės novaciją turi būti atskirai aptartas, o jei to šalys nepadaro, tai papildoma teisė automatiškai pasibaigia kartu su pagrindine prievole arba iš dalies, jei yra dalinė novacija. Manytina, tokiu būdu bandoma apsaugoti užtikrinimo priemonę pateikusį trečiąjį asmenį nuo užtikrinimo priemonės objekto netekimo, kadangi skolininko asmuo jam yra svarbus atgręžtinio reikalavimo reiškimo atveju, tačiau tokiu atveju nukenčia kreditoriaus teisės – nuo užtikrinimo priemonę pateikusio asmens valios priklausau, ar prievolės neįvykdymo ar

netinkamo įvykdymo atveju jo nuostoliai bus kompensuoti. Pagrindinės prievolės, kurios įvykdymas užtikrintas tam tikra užtikrinimo priemone, novacijos atveju kreditoriui tenka pakartotinai derėtis dėl jo šalutinių teisių, o negavus sutikimo iš užtikrinimo priemonę pateikusio asmens prisiimti visą prievolės neįvykdymo riziką. Vokietijos doktrinoje teigiama, kad visiškas (esminis) prievolės pakeitimas reiškia, kad viena vertus panaikinamos atsikirtimų dėl pasibaigusios prievolės teisės, bet kita vertus taip pat reiškia, kad panaikinamas esamas saugumas (garantijos, kreditorinio reikalavimo pirmumo teisės).¹²⁵ Anglijos teisės doktrinos atstovas J. Dalhuisen pabrėžia, kad pradinės sutarties įvykdymą užtikrinančios netesybos baigia galioti, taip pat į jas nukreiptos reikalavimo teisės (jeigu neatsiskaitoma tuo metu), ir dėl kiekvienos šalies prievolę užtikrinančios priemonės turi būti iš naujo deramasi, jei jas norima tęsti naujojo kreditoriaus vardu. Novacija nėra patraukli dėl šių sąlygų ir todėl retai taikoma civilinėje teisėje.¹²⁶

Išanalizavę išdėstytas pozicijas galime teigti, jog novacijos būdu keičiant prievolę kreditorius turi būti pakankamai atidus ir rūpestingas aptardamas novuojamą pagrindinę prievolę užtikrinančios priemonės (šalutinių teisių) likimo klausimą, kad maksimaliai būtų sumažinta jam tenkanti skolininko nemokumo rizika, o ateityje reiškiamą kreditoriaus reikalavimo teisė įgyvendinta pilna apimtimi.

4.2. NOVACIJA IR PRIEVLĖS ŠALIŲ TEISINĖ PADĖTIS

Įvertinę anksčiau minėtas teises pozicijas novacijos klausimu galime teigti, jog esminis novacijos instituto tikslas yra prievolės panaikinimas. Vis dėlto, be prievolės pasibaigimo, novacija sukelia ir kitas itin svarbias pasekmes – prievolės pakeitimo, šalies pasikeitimo, prievolės užtikrinimo priemonių pasibaigimą, naujos prievolės atsiradimą, kurie tam tikru laipsniu paveikia prievolės šalių, o atskirais atvejais ir trečiųjų asmenų, teises ir teisėtus interesus.

¹²⁵ *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Bd. 2. Schuldrecht. Allgemeiner Teil (§§ 241-432). Redakteur Helmut Heinrichs. München: C. H. Bech'sche Verlagsbuchhandlung, 1985., p. 818

¹²⁶ DALHUISEN, J. *Dalhuisen on International Commercial, Financial and Trade Law*. Second Edition. Oxford and Portland Oregon: Hart, 2004., p. 624

Prievolės pabaiga yra paskutinė prievolinio teisinio santykio gyvavimo stadija, kai išnyksta šalis siejantis teisinis santykis, baigiasi skolininko pareiga ir kreditoriaus reikalavimo teisė.¹²⁷ CK įtvirtinti bendrieji, specifiniai ir kiti prievolių pabaigos pagrindai. Bendrieji pagrindai taikomi bet kokių prievolių atžvilgiu, o specifiniai tik esant tam tikroms nustatytoms sąlygoms. Novacija yra specifinis prievolės pasibaigimo pagrindas, todėl ir siejama su jau minėtų tam tikrų sąlygų visumos įgyvendinimo reikalavimu. Novacijos susitarimas yra konsensualinio pobūdžio,¹²⁸ todėl skolininko pradinė prievolė pasibaigia, o naujoji atsiranda nuo susitarimo dėl prievolės novacijos momento,¹²⁹ tai yra nuo šalių susitarimo dėl visų sutarties esminių sąlygų momento.¹³⁰ Bendrosios teisės tradicijos valstybių teisės aktuose taip pat numatyta, kad novacija sukelia sutarties anuliuojimo ir pakeitimo efektą – jeigu šalys susitaria pradinę sutartį pakeisti nauja arba panaikinti pradinę sutartį sudarant naują, tai pradinės sutarties vykdyti nereikia.¹³¹ Anot G. H. Treitel, novacijos tikslas griežtai teorine prasme yra ne pakeisti prievolę, o ją panaikinti ir jos vietoje sukurti kitą. P. S. Atiyah teigia, kad novacija labiau prilygsta senosios prievolės išnykimui ir naujos sukūrimui negu prievolės perleidimui iš vieno asmens kitam.¹³² Rusijos teisės doktrinos atstovas A. Babajevs tvirtina, kad novacijos atveju šalių valia nukreipta ne tik į prievolės panaikinimą, bet kartu ir į naujos prievolės sukūrimą. Šią poziciją jis argumentuoja tuo, kad sąžiningo skolininko valia visada bus nukreipta į prievolės panaikinimą, tuo tarpu kreditorius sieks patenkinti iš pradinės prievolės kylančius reikalavimus, o nesant tų reikalavimų įgyvendinimo galimybės – gauti iš skolininko bet kokią ekvivalentą.¹³³ Kitoje teisinėje literatūroje labiau akcentuojamas novacijos kaip prievolės (sutarties) pakeitimo¹³⁴ ar teisių perkėlimo¹³⁵

¹²⁷ БАКАНАС, А., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Jusititia, 2003, p. 163

¹²⁸ ШИЛОХВОСТ, О.Ю., et al. *Комментарий к гражданскому кодексу Российской Федерации*. Часть первая (постатейная). ред. Садикова О. Н. 3-е издание. Москва: Контракт – Инфра, 2005

¹²⁹ БАКАНАС, А., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Jusititia, 2003, p. 200

¹³⁰ Ibid., p. 205

¹³¹ The Indian Contract Act. ACT No. 9 OF 1872 1, [25th April, 1872.], Section 62

¹³² АТИЯН, P. S. *An Introduction to the Law of Contract* Third edition. Oxford: Oxford University Press. 1981., p. 283.

¹³³ БАБАЕВ, А. Б. *Соглашение о новации, предоставлении отступного и прощении долга*. Законодательство. 2001, nr.9., p. 15-21

¹³⁴ Prentice-Hall, Inc. *Encyclopedic dictionary of business law*. Englewood Cliffs, N. J., 1961, p. 365-366

rūšies apibūdinimas. Anglijos teismai dažniausiai šį žodį naudoja kaip sinonimą pakeistai sutarčiai. Dauguma akademinėjų rašytojų apriboja šio žodžio naudojimą pakeistos sutarties, apimančios bent vieną įsipareigojantį asmenį ir asmenį, kuris gali reikalauti įvykdyti tą įsipareigojimą ir kuris nebuvo pradinės sutarties šalis, apibūdinimui.¹³⁶ Vis dėlto, atsižvelgiant į šias nuomones, manytina, esminis novacijos rezultatas – prievolės pabaiga, tačiau novacijos procesą kartu lydi ir kitos pasekmės – teisių (prievolių) perkėlimo, prievolės pakeitimo, naujos prievolės sukūrimo, prievolės šalies pakeitimo.

Prievolės šalys siekdamos jas saistantį prievolinį teisinį santykį išprausti į tam tikrą teisinę formą turi atsižvelgti į tai, kaip ši pasirinkta forma paveiks tiek prievolę, tiek kiekvieno iš jų teisinę padėtį. Pavyzdžiui, nagrinėjant klausimą, ar norima prievolių pakeitimo ar novacijos, šalia sudaryto susitarimo pakeitimų reikia apsvarstyti ir ekonominę pakeitimo reikšmę ir civilinės apyvartos būklę. Kai prisideda neaiškios ekonominės priežastys, atskirų sąlygų pakeitimas gali nepateisinti naujos prievolės sukūrimo. Novacija yra priimtina, kai padaryti pakeitimai lemia galiojančio prievolinio santykio reikšmingą pertvarkymą, kad prievolinis santykis atrodytų ne kaip pakeistas pradinis, o kaip visiškai naujas.¹³⁷ Novacija išgrynina šalių padėtį, kadangi sukelia konkrečias pasekmes – skolininko atleidimą nuo prievolės arba kreditoriaus atsisakymą nuo reikalavimo teisės. Pradinio susitarimo pabaigą gali nulemti atsisakymas net ne nuo visų pradinio kreditoriaus teisių naujojo kreditoriaus naudai (dalinė novacija). Civilinėje teisėje novacija dažnai išlieka vieninteliu būdu, kuriuo pasinaudoja šalis norinti vienu metu perleisti visas savo prievoles ir būti atleista nuo tų prievolių vykdymo, net jei šios prievolės yra pakankamai glaudžiai susijusios su paskirtomis teisėmis ir gali būti automatiškai perleidžiamos su jomis. Novacija panaikina pradinio kreditoriaus galimybę toliau būti susijusiam su ieškiniais, kuriuos naujasis kreditorius gali reikšti skolininkui.¹³⁸ Pradinės prievolės panaikinimo pasekmė yra tai, kad kreditorius daugiau negalės reikšti

¹³⁵ *Chitty on contracts*. Volume I. General principles. Twenty-ninth edition. General editor H. S. Beale. London: Sweet&Maxwell, 2004, p. 1201

¹³⁶ CALAMARI J. D., PERILLO, J. M. *The law of contracts*. Third edition. St. Paul: West Publishers Co., 1987, p. 444-45

¹³⁷ *cksichtigung der Rechtsprechung des Reichsgerichts und des Bundesgerichtshofes*. Bd. 2. Teil 1. Berlin (-West), New York : Walter de Gruyter, 1974-1976., p. 17-18

¹³⁸ DALHUISEN, J. *Dalhuisen on International Commercial, Financial and Trade Law*. Second Edition. Oxford and Portland Oregon: Hart, 2004., p. 624

pradinio reikalavimo ir skolininkas negalės reikšti pagrįstų atsikirtimų į jį.¹³⁹ Įvykus novacijai panaikinamos atsikirtimų dėl pasibaigusios prievolės teisės.¹⁴⁰ Kai novacija yra pradinio skolininko pakeitimas nauju, tai naujasis skolininkas negali pareikšti kreditoriausių atsikirtimų, kuriuos jis būtų galėjęs reikšti pradiniam skolininkui, taip pat atsikirtimų, kuriuos pradinis skolininkas turėjo kreditoriui (CK 6.144 str. 1d.).¹⁴¹ Skolininkui tik suteikta teisė reikalauti pripažinti sandorį, iš kurio atsirado jo prievolė, negaliojančiu. Palyginimui, skolos perkėlimo atveju naujasis skolininkas turi teisę reikšti kreditoriaus reikalavimams visus atsikirtimus, paremtus kreditoriaus ir pradinio skolininko prievoliniu santykiu, išskyrus pradinio skolininko reikalavimo įskaitymą. LAT nustatė, jog cesijos atveju kreditoriaus reikalavimo perėjimas nedaro įtakos skolininko teisinei padėčiai prievolėje, nebent su kreditoriaus padėties pasikeitimu įstatymas sieja prievolės pasibaigimą (pvz., kreditoriaus ir skolininko sutapimas kaip pagrindas prievolei pasibaigti, novacija).¹⁴²

Vadinasi, novacijos instituto taikymas apriboja naujos sutarties šalių galimybes reikšti pretenzijas atleisto nuo prievolės skolininko ar atitinkamai atsisakiusio nuo reikalavimo teisės kreditoriaus atžvilgiu, taip pat pretenzijas dėl pasibaigusios prievolės.

Kreditorius gali būti suinteresuotas pasinaudoti novacijos institutu, nes tai jam gali būti naudinga. Pavyzdžiui, tuo atveju, kai pirmiausia šalys sudaro pirkimo - pardavimo sutartį, o vėliau dar vieną sutartį, panaikinančią pirkėjo prievolę sumokėti daikto kainą ir sukuriančią naują prievolę – gražinti paskolos sumą arba išduoti vekselį, t. y. įvykdo novaciją. Pradinis sandoris yra susijęs su daikto perdavimu ir jo kainos sumokėjimu, o naujas – su prievolės sumokėti daikto kainą panaikinimu ir jos pakeitimu nauja prievole – gražinti paskolos sumą arba atitinkamai išduoti vekselį. Abu sandoriai sukelia skirtingas pasekmes. Pagal naują sandorį, jei skolininkas praleidžia prievolės įvykdymo terminą,

¹³⁹ *cksichtigung der Rechtsprechung des Reichsgerichts und des Bundesgerichtshofes*. Bd. 2. Teil 1. Berlin(-West), New York : Walter de Gruyter, 1974-1976., p. 17-18

¹⁴⁰ *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Bd. 2. Schuldrecht. Allgemeiner Teil (§§ 241-432). Redakteur Helmut Heinrichs. München: C. H. Bech'sche Verlagsbuchhandlung, 1985., p. 818

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas patvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymu 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr.VIII-1864 (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262).

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl *actio Pauliana*, netiesioginio ieškinio, sulaikymo teisės ir prevencinio ieškinio institutų taikymo apžvalga. Teismų praktika. 2008.09.21, Nr. 29.

kreditorius turės galimybę išieškoti ne tik skolą, bet ir palūkanas už naudojamą paskolos sumą, taip pat nuo visos šios sumos priskaičiuotas netesybas. Kreditorius taip pat turės daugiau naudos, kai paskola bus konvertuota į vekselį, kadangi yra galimybė jį perleisti. Taigi prievolės novacija naudinga bendrovėms, kurios yra kreditoriai, nes ji padeda palaikyti santykių su skolininkais pusiausvyrą ir pasipelnyti iš jų.

Taigi atsižvelgdami į išdėstytus argumentus galime teigti, jog ne be reikalo novacijos institutui turi būti teikiamas ypatingas dėmesys. Novacija daro lemiamą įtaką tiek pačiam prievoliniams santykiui, tiek jį užtikrinančiom priemonėm, tiek prievolės šalių teisinei padėčiai, taip pat tam tikra apimtimi paliečia ir trečiųjų asmenų teises. Manytina, novacijos reikšmė bendraja prasme yra civilinės apyvartos stabilumo užtikrinimas, kadangi vienu teisiniu veiksmu nutraukiant prievolinį santykį tuo pačiu metu jo vietoje sukuriamas naujas. Dažniausiai novacija taikoma dėl pradinės prievolės įvykdymo negalimumo.¹⁴³ Prievolės šalims taip pat gali būti naudinga taikyti novaciją, kai jas saistantis prievolinis santykis neatitinka pakitusių ekonominių, politinių, teisinių sąlygų, taip pat tais atvejais, kai galiojančia prievole nepateisinami jų lūkesčiai, nepasiekiami tikslai, pažeidžiami interesai.

¹⁴³ БАБАЕВ А.Б. *Соглашение о новации, предоставлении отступного и прощении долга.* Законодательство. 2001, nr.9., p. 15-21

IŠVADOS

1. Novacijos instituto atsiradimas nėra naujas teisinys reiškiny, jo susiformavimas siejamas su romėnų teisės laikais. Platus novacijos sampratos apibūdinimas, novacijos taikymo sąlygų išskyrimas, atskyrimo nuo kitų teisės institutų metodika – tai bendro romėnų teisės kūrėjų ir interpretuotojų darbo nuopelnas. Novacija Lietuvos teisėje suvokiama atsižvelgiant į istorinį romėnų teisės kontekstą, ypač platesnės novacijos sampratos su *inter novas personas* elementu apibrėžimo, novacijos esmės apibūdinimo, novacijos taikymo sąlygų apimties ir turinio, kylančių teisinių pasekmių prasme.

2. Novacija suprantama siaurąja ir plačiąja prasme. Novacija siaurąja prasme – tai šalių susitarimas dėl pradinės prievolės panaikinimo ir naujos sukūrimo, kuri skirtųsi nuo ankstesnės savo esme (dalyku, įvykdymo būdu, pagrindu, pobūdžiu). Šis sampratos modelis paplitęs Rusijoje bei Vokietijoje. Novacija plačiąja prasme apima ne tik prievolės, bet kartu ir prievolės šalių pasikeitimo galimybę (Lietuva, Latvija, Anglija).

3. Išanalizavus išdėstytas pozicijas dėl novacijos sąsajų su reikalavimo perleidimo bei skolos perkėlimo institutais galime konstatuoti pagrindinį jų atskyrimo kriterijų – tai yra ne tik prievolės šalies, bet ir vienos prievolės pakeitimas kita, kuri pastarąją panaikina. Skolos perkėlimo bei reikalavimo perleidimo atveju keičiasi tik subjektinė prievolės pusė – skolininkas ar atitinkamai kreditorius, o pati prievolė išlieka nepakitusi ir toliau galioja. Tuo tarpu novacijos atveju pradinė prievolė neišlieka: keičiasi ne tik prievolės šalys, bet ir pati prievolė – vietoj ankstesnės prievolės atsiranda nauja prievolė. Anglijos teisėje novacija pasižymi specifiniais ypatumais, ji dažnai tapatinama su skolos perkėlimo institutu, todėl pagrindiniu atskyrimo kriterijumi nurodo visų šalių (tiek prievolės, tiek trečiosios šalies) sutikimą.

4. Ne bet kokių prievolės elementų pakeitimas siejamas su novacija. Įvertinus pozicijas, manytina, kad prievolė turi pakisti iš esmės, kad sukeltų novacijai būdingus padarinius. Neesminių prievolės elementų koregavimas kvalifikuojamas kaip prievolės papildomas modifikavimas ar sutarties pakeitimas.

5. Galime konstatuoti, kad novacijos pripažinimui būtinas šių sąlygų visumos įgyvendinimas: 1) pradinės prievolės galiojimas; 2) nauja prievolė ir jos galiojimas; 3) naujos prievolės skirtingas nuo pradinės dalykas, įvykdymo būdas, teisinė prigimtis; 4) šalių intencija pakeisti esamą prievolę nauja (*animus novandi*). Kai teisiniame santykiyje egzistuoja *inter novas personas* elementas, būtina dar įgyvendinti ir penktąją sąlygą – skolininko arba atitinkamai kreditoriaus pakeitimą nauju. Anglijos teisė, skirtingai nei Lietuvos teisė, šiuo atveju išskiria dar vieną sąlygą, t. y. visų prievolės šalių, įskaitant pradinį skolininką, sutikimą (susitarimą).

6. Sudarant novacijos sutartį šalių valia turi būti aiškiai ir nedviprasmiškai išreikšta, nes novacija sukelia šalims itin reikšmingas teises pasekmes. Dažniausiai teismų praktikoje aiškumas ir nedviprasmiškumas sietinas su sąlygos dėl novacijos įtraukimu į sutarties turinį, tačiau doktrinoje teigiama, kad gali būti ir kitų įrodymų, jei jie leidžia pagrįstai manyti, kad šalių valia sudarant novacijos susitarimą buvo išreikšta aiškiai ir nedviprasmiškai. Taigi valios išraiška turi būti vertinama ne formalistiniu požiūriu, o plačiau – atsižvelgiant į sutarčių aiškinimo taisykles ir principus, t. y. aiškiai numanoma (Anglija, Latvija).

7. Įstatymas nesieja novacijos susitarimo su rašytinės formos reikalavimu, tačiau tai nereiškia, kad šalys klausimą dėl formos gali spręsti savo nuožiūra visais atvejais. CK 6.183 str. 1d ir 3 d., taip pat novaciją vykdant 6.880 str. pagrindu – 6.871 str., nukreipia novacijos šalis į rašytinę susitarimo formą. Įstatymų leidėjas įtvirtindamas aiškios ir neabejotinos novacijos išraiškos sąlygą neįpareigoja šalis laikytis rašytinio reikalavimo, tačiau nurodo, kad novacija nepreziumuojama ir šalis besiremianti ja bus apsunkinta įrodinėjimo našta. Manytina, reikėtų ir toliau laikytis libaralesnio požiūrio formos reikalavimų atžvilgiu, tuo labiau, kad daugumoje užsienio valstybių (Anglija, Rusija, Vokietija) yra numatytas panašus reglamentavimas.

8. Novacija lemia ne tik pagrindinės prievolės pabaigą, bet ir ją užtikrinančios papildomos teisės panaikinimą. Vykdant novaciją būtinas atskiras papildomų teisių klausimo aptarimas išgaunant sutikimą iš užtikrinimo priemonę pateikusio asmens išsaugoti papildomas teises ir naujos prievolės atžvilgiu. Taigi kreditorius turi būti pakankamai atidus ir rūpestingas, kad pasibaigus prievolei novacijos būdu kartu nebūtų panaikinta jo aksesorinė teisė.

9. Novacija siejama su reikšmingomis teisinėmis pasekmėmis tiek pačios prievolės, tiek jos šalių atžvilgiu. Tyriamajame darbe įvertinę įvairias pozicijas šiuo klausimu galime konstatuoti, kad pagrindinis novacijos tikslas – pradinės prievolės panaikinimas, tačiau kartu novacijos taikymas lemia ir kitų ne mažiau svarbių padarinių atsiradimą – naujos prievolės sukūrimo, prievolės pakeitimo, teisių ar prievolių perkėlimo bei šalies pasikeitimo.

LITERATŪRA

1. Teisės norminiai aktai:

Lietuvos teisė:

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas patvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymu 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr.VIII-1864 (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

Europos Sąjungos teisė:

2. 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo (nauja redakcija). OL, 2010 L 239M.

Tarptautinė teisė:

3. 2004 metų UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai (*UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*). Neformali tarptautinės civilinės teisės kodifikacija. Prieiga per internetą: <<http://www.unidroit.org>> [žiūrėta 2012-03-27]

Užsienio valstybių teisė:

4. Гражданский кодекс РФ (ГК РФ). Собрание законодательства РФ. 05.12.1994, N 32, ст. 3301.

5. Гражданский кодекс Латвийской Республики. Prieiga per internetą: <<http://www.law.edu.ru>> [žiūrėta 2012-03-12]

2. Specialioji literatūra:

Lietuvių kalba:

6. AMBRASIENĖ, D. *Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Jurisprudencija, 2002 m., nr. 28 (20)

7. AMBRASIENĖ, D., BARANAUSKAS, E., BUBLIENĖ, D. *Civilinė teisė. Prievolių teisė. vadovėlis*, Vilnius: LTU, 2004 m.

8. BAKANAS, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas*. Vilnius: Justitia, 2003

9. GIRARD, P. F. *Romėnų teisė*. 2 tomas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultetas, 1932.
10. MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002.
11. MILIUKAS, E. *Novacija: teorija ir praktika*. Justitia, 2007 m., nr. 4 (66)
12. VAITKEVIČIŪTĖ, V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas, 2007 m.
13. VITKEVIČIUS, et al. *Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vijusta, 1997.

Rusų kalba:

14. БАБАЕВ, А.Б. *Соглашение о новации, предоставлении отступного и прощении долга*. Законодательство, 2001 м., nr. 9
15. БРАГИНСКИЙ, М. И., ВИТРЯНСКИЙ, В. В.. *Договорное право*. Кн. 1. 2-е изд. Москва: Статут, 2005.
16. НИКИФОРОВ, Б. С. *Латинская юридическая фразеология*. Москва: Юридическая литература, 1979.
17. НОВИЦКИЙ, И.Б. *Римское право: учебник*. Москва: Юрист, 1994.
18. ПЕРЕТЕРСКИЙ, И.С., et al. *Римское частное право : учебник*. Москва : Юриспруденция, 2001.
19. ШИЛОХВОСТ, О.Ю., et al. *Комментарий к гражданскому кодексу Российской Федерации. Часть первая (постатейная)*. ред. Садикова О. Н. 3-е издание. Москва: Контракт – Инфра, 2005.

Anglų kalba :

20. A G J Berg, BA (oxon). *Drafting commercial agreements*. London, Dublin, Edinburg: Butterworths, 1991.
21. АТИЯН, Р. S. *An Introduction to the Law of Contract*. Third edition. Oxford: Oxford University Press. 1981.
22. CALAMARI, J. D., PERILLO, J. M. *The law of contracts*. Third edition. St. Paul: West Publishers, 1987.
23. *Chitty on contracts*. Volume I. General principles. Twenty-ninth edition. General editor H. S. Beale. London: Sweet&Maxwell, 2004.
24. DALHUISEN, J. *Dalhuisen on International Commercial, Financial and Trade Law*. Second Edition. Oxford and Portland Oregon: Hart, 2004.

25. GARNER, B. A. *Black's law dictionary*. Eighth edition. St. Paul: Thomson West, 2004, p. 1094
26. ELLIOT, C., QUINN, F. *Contract law*. Fourth edition. London: Longman, 2003.
27. METZGER M. B., et al. *Business law and the regulatory environment. Concepts and cases*. Seventh edition. Boston: Irwin, 1989.
28. PRENTICE-HALL, Inc. *Encyclopedic dictionary of business law*. Englewood Cliffs, N. J., 1961.
29. TREITEL, G. H. *The law of contract*. Eleventh edition. London: Sweet and Maxwell, 2003.
30. WHINMP, M. H. *Contract Law and Practice. The English System and continental Comparisons*. Second revised and enlarged edition. Deventer, Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1992.
31. VAN ZYL, D. H. *History Principles of Romane Private Law*. Durban-Pretoria: Butterworth Publishers, 1983.

Vokiečių kalba:

32. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Bd. 2. Schuldrecht. Allgemeiner Teil (§§ 241-432). Redakteur Helmut Heinrichs. München: C. H. Bech'sche Verlagsbuchhandlung, 1985.
33. *cksichtigung der Rechtsprechung des Reichsgerichts und des Bundesgerichtshofes*. Bd. 2. Teil 1. Berlin(-West), New York: Walter de Gruyter, 1974-1976.

3.Praktinė medžiaga:

34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1998 m. rugsėjo 16 d. nutartis c. b. AB "Rimeda" v Lietuvos taupomasis bankas, Nr. 3K-52/1998
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. balandžio 25 d. nutartis c. b. V. V. v AB Turto bankas, Nr. 3K-3-447/2001 m.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. balandžio 25 d. nutartis c. b. AB Turto bankas v AB "Jonavos montuotojas", Nr. 3K-3-483/2001
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. lapkričio 7 d. nutartis c. b. AB Turto bankas v J. K., Nr. 3K-3-1083/2001 m.

38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. gruodžio 17 d. nutartis c. b. *Vanik Armenakian Eksport Import v A. S. ir UAB "Marnika"*, Nr. 3K-3-1283/2001
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. balandžio 14 d. nutartis c. b. *UAB „Libra Vitalis“ v UAB „Homo Faber“*, Nr. 3K-3-274/2004
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 9 d. nutartis c. b. *D. V. ir E. V. v R. K., L. N., A. Ž.*, Nr. 3K-3-84/2005
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 22 d. nutartis c. b. *J.B. Ž. v V. A.*, Nr. 3K-3-279/2007
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 30 d. nutartis c. b. *J.A. L. v B. V.*, Nr. 3K-3-558/2007
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl *actio Pauliana*, netiesioginio ieškinio, sulaikymo teisės ir prevencinio ieškinio institutų taikymo apžvalga. Teismų praktika. 2008.09.21, Nr. 29.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 4 d. nutartis c. b. *AB bankas „Hansabankas“ v M. D.*, Nr. 3K-3-553/2008
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 29 d. nutartis c. b. *UAB „Avižienių projektai“ v. asociacija „Ekologinės statybos“, UAB „Interpro investicija“, A. D.*, Nr. 3K-3-145/2011.
46. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. spalio 13 d. nutartis c. b. *UAB „Avižienių projektai“ v. „Ekologinės statybos“, UAB „Interpro investicija“, A. D.*, Nr. 2A-335/2010.

Užsienio valstybių :

47. Постановление Президиума Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации от 11.11.1997 г., №4462/97. Prieiga per internetą: <<http://www.sudbiblioteka.ru>> [žiūrėta 2011-12-07]
48. Постановление Президиума ВАС РФ от 02.09.97 N 4852/97. Вестник ВАС РФ. 1997, N 12.
49. Постановление Федерального Арбитражного суда Северо-Западного округа от 26.11.2001 г. по делу № А56-4986/01

50. Постановление Федерального Арбитражного суда Московского округа от 26.04.2004' г. по делу № КГ-А41/2968-04. Prieiga per internetą: <<http://www.arbitration.consultant.ru>> [žiūrėta 2011-12-07]
51. Президиум Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации. Информационные письма. 21 декабря 2005 г., N 103. Prieiga per internetą:<<http://www.arbitr.ru>> [žiūrėta 2011-12-06]

Autorės el.paštas - aliona.kir@gmail.com

SANTRAUKA

Novacijos institutas nėra naujas teisinis reiškinys, jo užuomazgos siejamos su romėnų teise. Vis dėlto šis institutas nepasižymi dideliu populiarumu ir nėra plačiai taikomas. Tyriamajame darbe bandoma atskleisti novacijos nepopuliarumo priežastis per išsamią jos sampratos, taikymo sąlygų, atskyrimo nuo kitų teisės institutų, teisinių pasekmių prievoliam teisiniam santykiui ir prievolės šalių teisei padėčiai analizę.

Vertinant teisės mokslininkų pozicijas, nuomones, teismų praktikos išaiškinimus ne tik Lietuvos, bet ir užsienio valstybių mastu, darbe gilinamasi į novacijos sampratos, taikymo sąlygų, kvalifikuojančių požymių ypatumus. Tyrimo eigoje keliami diskusiniai klausimai dėl novacijos atskyrimo nuo cesijos ir skolos perkėlimo institutų, atskleidžiama probleminė sąsaja su taikos sutartimi, teismo novacija, skolos pripažinimu, prievolės modifikavimu, sutarties pakeitimu. *Inter novas personas* (prievolės šalies pasikeitimo) kaip novacijos elemento svarba, būtinybė ir problematika nuodugniai nagrinėjama užsienio valstybių ir istoriniame kontekste. Daug dėmesio skiriama išsamiam novacijos taikymo sąlygų tyrimui, bandoma tiksliai apibrėžti jų turinį ir apimtį. Kadangi Lietuvos teismai dažnai novaciją vertina aiškaus šalių ketinimo (*animus novandi*) išraiškos kontekste, darbe akcentuojama šios sąlygos analizės svarba. Tyrimo metu keliami probleminiai klausimai dėl prievolės esmės apibrėžimo, prievolės neesminių elementų apibūdinimo, dėl atskyrimo nuo kitų institutų kriterijų, dėl kelių prievolės šalių pasikeitimo novacijos būdu, dėl novacijos susitarimo formos, dėl aiškios novacijos išraiškos, aksesorinių teisių pasibaigimo novacijos būdu ypatumų.

Atsižvelgiant į novacijos instituto taikymo specifiką galime konstatuoti, jog jis nėra patrauklus prievolės šalims, todėl retai taikomas. Visgi novacijos būdu gali būti įgyvendinta nemažai siekiamų teisinių tikslų, todėl teisės mokslininkams bei teisės taikytojams bendromis pastangomis vertėtų skatinti šio instituto perspektyvios raidos tendencijas.

SUMMARY

Novation as the Basis for the End of Obligations

Institute of novation is not a new phenomenon, its beginning is associated with the Roman law. However, this institute is neither very popular nor widely applied. Research work attempts to reveal the reason for the unpopularity of novations by analyzing its concept, conditions of the application, separation from other legal institutions, legal consequences to obligatory relationship and to legal position of parties.

By assessing positions and opinions of legal scholars and case law interpretations (not only on the scale of Lithuania but also foreign country wide), the research work analyze the peculiarities of the concept of novation, conditions of the application, qualificatory features. The debating questions of separating novation from debt cession and transfer institutes is raised and problematic interface with settlement agreement, court novation, debt recognition, modification of the obligation and contract amendment is revealed in the course of study. The importance, necessity and problem of *inter novas personas* (the change of party) as the element of novation is thoroughly examined in the context of foreign countries and history. A lot of attention is paid to thorough examination of conditions of application, it is attempted to precisely define its content and scope. Since Lithuanian courts often qualify novation in context of clear intention of the parties (*animus novandi*), in this work the importance of this condition analysis is emphasized. In the course of the study problematic questions of obligations nature definition, description of non essential elements of obligation, separation from other institutes criteria's, several parties change by novation, novation agreement form, clear expression of novation, additional obligations expiration by novation features are being raised.

Given the specificity of this institute we may state that it is not attractive to parties, that is why it is rarely applied. However, many legal aims that parties pursue can be

implemented by novation, therefore law scholars and law practitioners should in joint effort promote promising trends of this institute.